

Grote RATELAAR

OKTOBER - DECEMBER 2020

IVN HEUVELRUG EN KROMME RIJN
KNNV ZEIST HEUVELRUG EN KROMME RIJN

ivn natuur
educatie

Agenda oktober - december

(onder voorbehoud i.v.m. coronamaatregelen, check doorgang bij de coördinatoren)

OKTOBER

Vrijdag*	02	KNNV	Natuurwerkgroep	Werkmiddag
Zaterdag**	03	KNNV	Vogelwerkgroep	Trekvogels tellen, Treekerpunt
Zondag	11	IVN	Publieksactiviteit	Vliegbasis Soesterberg
Dinsdag	13	IVN	IVN-en KNNV leden	Filmavond
Dinsdag	13	KNNV	Vogelwerkgroep	Willeskop
Woensdag	14	KNNV	Midweekgroep	Birkhoven
Zaterdag	24	IVN+KNNV	Mossenwerkgroep	Beukenrode
Woensdag	28	KNNV	Midweekgroep	Darthuizen
Woensdag	28	IVN+KNNV	Mossenwerkgroep	Determinatie
Zondag	29	IVN	Publieksactiviteit	Landgoed Sandwijck

NOVEMBER

Zaterdag	07	KNNV	Landelijke Natuurwerkdag	Ecoduct Sterrenberg
Woensdag	11	KNNV	Midweekgroep	Nonnenland
Zondag	15	KNNV	Vogelwerkgroep	Noordwaard
Woensdag	25	KNNV	Midweekgroep	Amerongse Bos
Vrijdag	27-29	IVN+KNNV	Mossenwerkgroep	Weekend Vlieland
Zondag	29	IVN	Publieksactiviteit	Winterwandeling

DECEMBER

Woensdag	09	KNNV	Midweekgroep	Bunsingroute
Zondag	13	KNNV	Vogelwerkgroep	Arkemheen en Delta Schuitenbeek
Zaterdag	19	IVN+KNNV	Mossenwerkgroep	Korstmossen Heidestein
Zondag	20	IVN	Publieksactiviteit	Fietstocht Kromme Rijn
Dinsdag	22	IVN+KNNV	Mossenwerkgroep	Determinatie
Woensdag	23	KNNV	Midweekgroep	Vliegbasis en Paltz

* De natuurwerkgroep heeft elke vrijdag een werkmiddag

** De vogelwerkgroep inventariseert elke zaterdagochtend trekvogels t/m 14 november

Wat er ook gebeurt, we gaan door!

Foto: Annemiek Meus

Grote RATELAAR

Geniet van de pracht van de herfst!

Foto: Jaap Buursma

Van de redactie

Voor jullie ligt wederom een dik nummer. In dit nummer komt mooi naar voren dat natuurbeleving, kennis en achtergrondinformatie heel mooi samen kunnen gaan en elkaar aanvullen. Dat is de kracht van onze verenigingen en iedereen kan daaraan bijdragen.

De natuurbeleving kun je lezen in persoonlijke verslagen en in verslagen en aankondigingen van de diverse excursies. De kersverse insectenwerkgroep die vrijwel direct met de moeilijkheden rond Corona te maken kreeg heeft zich niet laten kennen en is zelfs met een verslag van hun bevindingen gekomen. De cursisten van de Natuurgidsenopleiding willen bijzonder graag hun waarnemingen tijdens de opleidings-excursies met jullie delen.

Kennis en achtergrondinformatie vind je vooral (maar niet alleen) terug in de wat langere stukken. Ga er even lekker voor zitten. Ze zijn zeer zeker de moeite waard en vragen niet voor niks wat tijd van de lezer. Een enthousiast artikel van Geert over zijn avonturen als wad-, duin-, delta-, en windwaddenwachter. Seizoensgebonden artikelen van Bert over de 'Kinderen van de nacht' en Joke neemt ons mee naar de appel- en perenrassen. Joke zorgt er ook voor dat je er niet alleen over kunt lezen maar met een beetje moeite ook nog heerlijk van kan smullen.

De meeste leden geven aan dat ze vooral van de natuur genieten maar de stukken van Han over de ontbossing en het stuk van Simone over de korstmossen laten ons nadenken over hoe wij met de natuur omgaan.

Dank voor al jullie bijdrages, veel leesplezier en inspiratie.

Tot slot een korte oproep: IVN is op zoek naar opvolging van de IVN-redactieleden Pia en Annemiek die per 1 januari 2021 stoppen. Ben je geïnteresseerd, wil je meer weten, meld je dan even aan via secretaris@ivnhkr.nl.

Inhoud (selectie)

- 4 4x Wachter
- 8 Välkomna till Ölland
- 11 Biotopenfietstocht
- 13 Van dik hout
- 17 Bomen ABC
- 18 Appels en peren
- 21 Korstmossen
- 26 Excursie Amerongse berg
- 27 Op de schop
- 29 Waarneming.nl
- 33 Insectenwerkgroep
- 34 Even voorstellen: Kiki

Colofon

Dit is een gezamenlijke uitgave van IVN afdeling Heuvelrug en Kromme Rijn en KNNV afdeling Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn

<https://www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn>
<https://www.knnv.nl/heuvelrug>

Redactie: Jan Katsman,
Annemiek Meus, Pia Saurwalt,
Marijke Warmerdam

Kopij volgend nummer vóór
15 november 2020 naar:
pr@ivnhkr.nl (IVN)
marijke.warmerdam@hetnet.nl
(KNNV)

De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden artikelen in te korten of te wijzigen.

Drukker: Editoo B.V., Arnhem

Foto's omslag: gekraagde aardster, Susan Bol en beekpunge, Jan Katsman

4x Wachter!

TEKST EN FOTO'S: GEERT KUITENBROUWER

Wadwachter, duinwachter, deltawachter of windwaddenwachter? Wat zijn de verschillen en wat zijn de overeenkomsten?

Duinwachter: in 2015 ben ik na een sollicitatieprocedure (een video film) begonnen op Slufter Noord voor Staatsbosbeheer. Ik was eigenlijk de tweede die van het enigszins aangepaste en redelijk primitieve boswachtershutje gebruik ging maken en dat heb ik maar ternauwernood overleefd, want van het gaskacheltje in het hutje was een zuurstoftoevoer verstopt. Het was een warme week en wij hadden veel visite van mensen die een kijkje kwamen nemen.

Op het uitzichtpunt de Diepe Plas heb je een enorm mooie view over ongeveer $\frac{3}{4}$ van het dynamische Slufter duingebied. Een prachtig mooi gebied waar wind, eb en vloed en zout zeewater directe invloeden hebben op de vegetatie van het landschap, de dieren die daar leven en de vogels die daar foerageren en broeden. Je bent daar in eerste plaats gastheer van Staatsbosbeheer en de ogen en oren van de boswachters en BOA's (bijzonder opsporingsambtenaar). Uitgerust met leenverrekijkers, twee spottingscopen en je eigen apparatuur houd je overdag het gebied in de gaten, loop je een ronde en spreek je mensen aan die bijvoorbeeld met loslopende honden het gebied ingaan. Maar dat niet alleen: je maakt mee dat mountainbikers het gebied betreden en zelf benoemde 'onderzoekers' en fotografen zonder toestemming het gebied betreden. Ondanks de overall aanwezige verbodsbordjes vinden dat zij daartoe nog het recht hebben ook. Helaas voor hen denken de BOA's en boswachters daar iets anders over.

Slufter Noord

Als klap op de vuurpijl hebben wij afgelopen jaar de hulp ingeroepen van de boswachter om een, achteraf autistische, puber uit het terrein te redden die vanaf zijn camping 's nachts eerst naar de vuurtoren was gelopen en van plan was om naar Rotterdam te lopen. Grote paniek op de camping, politie erbij, zoekacties van campinggasten en het was uiteindelijk de boswachter die met heel veel geduld en tact deze jongen wist te kalmeren en gezond en

wel naar de camping terugbracht.

Uiteraard ben je ook met flora en fauna bezig, je doet mee aan een eidereendentelling en je laat het publiek vooral genieten van alles wat je ziet en hoort. Meerdere vogelboekjes en een soortenlijst met Latijnse, Engelse, Franse en Duitse namen maakt dat je met veel creativiteit in veel verschillende talen tot de juiste vogeldeterminatie komt. 's Avonds heb je vrijaf en meestal ga je dan ergens lekker eten en een terrasje opzoeken, maar ook dan word je nog wel eens herkend en dat leidt tot leuke en spontane gesprekken. Kinderen zijn vaak aan de spottingscopen gekluisterd als zij voor het eerst deze apparatuur leren bedienen. Een mooie vogelzoekkaart van Texel die zij mee mogen nemen, doet de rest.

Eigenlijk ben je manuje-van-alles, je plakt een fietsbandje, wijst de weg, leert mensen met verrekijker en spottingscopen om te gaan, vogels herkennen, EHBO-er, VVV-er, een BOA zonder bevoegdheden, begeleidt samen met een (vrijwillig) boswachter duinexcursies, geeft uitgedroogde kinderen achter op de fiets nog een slok water en staat klaar voor een dame met een hond die al bellend de weg vraagt naar een camping die 3 kilometer verder weg ligt en als zodanig gewoon zichtbaar in het landschap is. Heel knap om op Texel te 'verdwalen'.

Een andere keer was een Duitse man met z'n zoontje de Slufter aan de zeekant overgezwommen, nogal link (!), kwam er aan de overkant achter dat hij zijn vrouw was vergeten mee te nemen, had geen GSM o.i.d. bij zich en was in zijn zwembroek de gehele Slufter langs de binnen-duinrand gelopen om bij ons in paniek hulp te vragen. Uiteindelijk heb ik hem en zijn zoontje met de auto terug gebracht naar Paal 29 en ik hoop voor hem dat hij daar zijn vrouw heeft terug gevonden.

Wadwachter: In 2016 kwam voor Natuurmonumenten Utopia/ de Schorren in beeld, de noordoost hoek van Texel met een 'pipowagen' op de waddendijk. Ook hier hele leuke ervaringen met het publiek op een behoorlijk druk punt met veel wandelaars en fietsers. Zeer goed georganiseerd met veel aandacht van de professionele boswachters voor de vrijwilligers. Het gehele broedseizoen zijn daar dus permanent, overdag, twee mensen aanwezig die ook hier met verrekijkers en spottingscopen klaar staan om heel veel soorten vogels (vooral grote sterns) te laten zien. Wij hebben de laatste jaren ook op deze plek meegedaan met The Big Day en het Texel Birding festival. Ook op deze mooie plek ben je een vraagbaak voor het publiek, vertegenwoordiger van Natuurmonumenten en ga je met excursies het wad op! In het begin ging ik nog mee als vertegenwoordiger met de TX 10 vanuit Oudeschild om

met een grote groep mensen het Balgzand op te lopen (tussen den Helder en den Oever) om vogels te spotten. Achteraf niet zo'n geslaagd idee want met zo'n groot schip en heel veel mensen zijn er dan geen vogels of zeehonden meer te bekennen.

De grote sterns zijn daar in groten getale aanwezig, evenals tureluurs, lepelaars, kluten, kokmeeuwen, kleine mantelmeeuwen, rosse grutto's, diverse roofvogels, graspiepers, kieviten, gele kwikstaarten, zilverplevieren, goudplevieren, vele soorten eenden en ganzen etc, etc.

Utopia / De Schorren

Eigenlijk ben je hier wat minder 'BOA' omdat er toch niet heel veel verkeer kan gaan. Hooguit een loslopende hond, wat deels buitendijks wel mag en deels binnendijks niet.

Wel heb je hier te maken met enkele schapenboeren die niet zo blij zijn met het feit dat steeds meer weiland wordt aangekocht en tot natuurterrein wordt omgetoverd. Deze mensen zijn nog wel eens onvriendelijk en wij hebben ook gezien dat zij hun hondje rechtstreeks lijken los te laten in de kolonie grote sterns. Dan maar weer bellen naar Natuurmonumenten om dit door te geven. Ome Kees is een plaatselijke boer die dagelijks in een oud autootje langs komt rijden en wel even tijd heeft voor een leuk praatje. Dan ben je weer goed op de hoogte van het wel-en-wee van de Texelse bevolking, want hij kent zo'n beetje iedereen daar en iedereen kent hem.

Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer werken op Texel goed samen; bijna de gehele waddenkant is in bezit van NM en de gehele duinkant in bezit van SBB. Zij putten ook uit een lijst van vrijwilligers die actief zijn op de Geul (ook met een soort pipowagen), Slufter-Noord en Utopia/de Schorren.

Wederom duinwachter: Op de Geul (bij de Mokbaai) ben ik tot nu toe één week actief geweest bij een mooi duingebied met een grote kolonie aalscholvers en lepelaars. Dit ook voor SBB. Een hele leuke locatie om vooral bij eb heel veel steltlopers te zien op de Mokbaai.

Als windwaddenwachter ben je gestationeerd op de nieuwe Marker Wadden. Inmiddels 5 keer een volle week en één keer een lang weekend zit je midden in Nederland op een onbewoond eiland in het Markermeer.

Via Texel, met dank aan één van de NM boswachters, ben

ik (zijn wij) ook hier: vrijwillig havenmeester, eilandwachter, excursieleider, technische probleemoplosser, kassier, EHBO-er, vraagbaak, koffie-juf / meester, aggre-gaat vuller, kok, puzzelaar, night-sky watcher, vogelken-ner, schoonmaker, reddende engel, publieks-voorlichter, bewoner van een wooncontainer, bewoner van een nog niet af zijnde NM-huisje, opvang van solo-zeilers, riet-wortelstoksteker, rietgraszaaiër, IKEA-technicus, in-het-zand-vastgelopen-voertuigen-uitgraver, strandbewaker, strandjutter, rommelopruimer, geoloog, vogeldeskundige, flora deskundige, NM-netwerker, NM-ledenwerver en alles wat hier nog meer bij hoort.

Het is fantastisch om vanaf oktober 2018 dit project om het Markermeer nieuw leven in te blazen, zowel onder als boven water, te volgen. Ook hier bijzondere avonturen zoals het weer aan de praat krijgen van een speedbootje, bemand door een jonge vent en zijn vriendinnetje (?), die zijn motor had verzopen en zijn accu had leeg gestart. Meer aandacht voor andere zaken dus....

Vorig jaar een lang weekend in februari met sneeuw en een doodstil landschap; geen bezoekers. Wel een Urker visser betrapte die binnen de gele boeijlijn aan het vissen was, wat uiteraard niet de bedoeling is. In het Markermeer zijn diepe sleuven en gaten gebaggerd, wel tot 30 meter! Hier heeft zich in hele korte tijd nieuwe visstand ontwikkeld en dat weten die Urker vissers maar al te goed. Het is niet voor niets dat op de 5 eilanden al heel veel visdiefjes, kleine pleviertjes, strandpleviers, vele soorten rietvogeltjes (baardmannetjes!) meeuwensoorten en eendensoorten broeden. Voedsel genoeg! Vorig jaar heeft hier voor het eerst sinds mensenheugenis een vrouwtje ijseend 4 pullen grootgebracht. Hopelijk komt zij dit jaar terug. Roofvogels als bruine kiekendui, torenvalk, buizerd, zeearend en slechtvalk laten zich hier ook graag zien. Plantensoorten als goudknopje, slangenkruid, blaassilene, koekoeksbloem, rolklaver, bonte wikke en moerasandijvie

Marker wadden

groeien hier uitbundig. Wij zijn ook al enkele keren bezig geweest om wilgensoorten uit de grond te trekken zodat dit eiland niet gaat vol groeien.

Sterker nog: er is hier al een mol gesignaleerd aan de hand van vele molshopen, echter niemand weet waar dit beestje vandaan komt.

Het meest interessante toch wel zijn de contacten met de pleziervaart want in toenemende mate wordt de haven

ontdekt door vele dagjesmensen die hier met hun eigen bootje aan komen zetten.

Ook kunnen zij hier blijven overnachten, maar er zijn en komen geen voorzieningen als walstroom en water voor de schippers. Het enige wat men dan hier kan doen is wandelen en genieten van de natuur en het uitzicht. Er zijn twee vogelkijkhutten, één vogelkijkscherm en een uitzichttoren.

Marker wadden

Als **Deltawachter** ben je actief in en buiten een wooncaravan van NM bij Burghsluis (Plompe Toren) met uitzicht op de Roggeplaat, Deltawerken en de Zeelandbrug. Je bent hier dan 3 of 4 dagen aanwezig voordat je weer wordt afgelost. Aan de caravan hangt een videoscherm waarop een onderwaterfilm is te zien. Dat doet mij denken aan mijn 16 jaar lange sportduiktijd en ik heb ook op deze plek vele malen onder water vertoefd. Hier ben je voornamelijk publieksvoorlichter en laat je mensen vooral genieten van het uitzicht met leenverrekijkers en spottingscopen. Kinderen kunnen zich ook vermaken met natuurspelletjes zoals Memory en het nadoen van zeehonden. Het bezoeken van de Plompe Toren is zeker de moeite waard want daar is een kleine tentoonstelling over de geschiedenis van de Oosterschelde en het al lang verdwenen dorp Koudkerke. Ook hier plak je wel eens een fietsbandje en kunnen dorstige fietsers een slokje water krijgen. Op de Roggeplaat, sinds kort vernieuwd met zandsuppletie, liggen bij eb altijd heel veel gewone en grijze zeehonden en die zijn heel mooi te bewonderen.

Zeeland

Al met al hoop ik vurig om ook eens op Rottumeroog of Terschelling (Boschplaat!) terecht te komen, maar het is niet makkelijk om tussen die vaste groep van vrijwilligers je plekje te veroveren. Vorig jaar hebben wij een lange dagexcursie met SBB naar dit prachtige eilandje (Rottumeroog) ondernomen om het eens te verkennen. Daar zit je echt in de vergetelheid met primitieve voorzieningen op het onbewoonde eilandje. Denkend aan Jan Wolkers en Godfried Bomans: de één vond het geweldig en de ander vond het 3 keer niks!

Alweer wadwachter: Wel hebben wij (mijn broer en ik) de mazzel gehad om in 2017 een week lang voor NM op de Richel te bivakkeren met de Wadtoren. Deze zandplaat ligt tussen Vlieland en Terschelling, geen broedgebied, maar wel heel veel zeehonden en foeragerende wadvogels. Zelfs een bezoekje van een zwarte zee-eend en vele nieuwsgierige zeehonden. Met eb mag je daar een beperkte wandeling maken, met vloed is dat niet erg bevorderlijk voor je gezondheid. Ook daar ben je gastheer voor NM, maar wij hebben die week geen bezoekers gehad vanwege de weersomstandigheden. Je kunt daar alleen maar komen als je een platbodemjacht / boot hebt. Vooralsnog was het eenmalig omdat NM het huren van de Wadtoren is in gaan korten. Af en toe heb je contact met de Brandaris voor informatie over de weersomstandigheden. Wij hebben de gehele dagreis meegemaakt vanaf Texel met de Wadtoren over de Waddenzee, ingeklemd tussen 2 flinke boten van het NIOZ (Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee), totdat deze 's avonds met 3 rubberboten op zijn plek werd geduwd. Na een week werd je opgehaald door de ervaren bemanning van het werkschip van het NIOZ, afgezet op de rede van Terschelling en dan met de veerboot en het OV weer naar huis. Een bijzondere ervaring rijker.

Al met al zijn er veel overeenkomsten, maar ook duidelijke verschillen. Zien jullie deze ook?

Hele hartelijke groet van Geert, Karen, Chris, Hans, Emmy, Han, andere Chris, Peter en Michael. Deze mensen hebben deze en vele andere ervaringen met mij gedeeld.

De Richel

Heksje 'spelen'

TEKST EN FOTO'S: ANNEMIEK MEUS

Aan het begin van de Coronatijd was het druk bij de milieustraat, iedereen ruimde zijn huis op. Iedereen? Nee hoor, ik niet. Ik was determinatiesleutels van paddenstoelen aan het vertalen. Jazeker cursisten, zover kan het gaan! Geen enkele kennis van paddenstoelen voor de cursus, behalve dan via het liedje: Op een mooie paddenstoel rood met witte stippen.... Na de cursus ging het harder, ik stapte de werkgroep paddenstoelen binnen.

Duizelingwekkend veel paddenstoelen kwamen voorbij, ik kende er veel niet. Ik nam zelf paddenstoelen mee die ik eerst thuis in mijn boek; De grote paddenstoelengids voor onderweg, probeerde te vinden. Soms lukte dat, vaak niet. Toch maakte ik vorderingen, samen de paddenstoelenexcursie voor IVN voorbereiden hielp goed mee. Daarna volgde het lidmaatschap van de Nederlands Mycologische Vereniging (NMV) waar ik ook meeding op de excursies. Het boekenbezit groeide. Vorig jaar de Binnenlandse werkweek van de NMV en nu ben ik verkocht. Nu wil ik leren determineren zodat ik zekere waarnemingen voor de kartering (informatieverzameling over het voorkomen van paddenstoelen in Nederland) kan doorgeven. Mijn Engels is belabberd, alle determinatiesleutels uit de Funga Nordica zijn in het Engels dus er zat niks anders op. Vertalen! Niet alles (ruim 900 pagina's) maar eerst van een aantal groepen zoals bijvoorbeeld de amanieten, de franjehoeden enzovoort, zodat ik veel gewone Engelse woorden en paddenstoelbegrippen (in theorie) wat meer kan plaatsen. Ik zat thuis en had de tijd. Gelukkig Bert Tolsma ook die bereid was te helpen met termen waar ik niet uit kwam. Inmiddels heb ik toch opgeruimd, er moest een vaste werkplek gemaakt worden waar ik de microscoop en de chemicaliën die nodig zijn bij het determineren een veilige plek kan geven. Ik verheug me erop in het najaar 'heksje te gaan spelen'. Ik ben in het determineren met behulp van de microscoop nog maar beginnend en dan voelt het wel een beetje zo, als een heksje. Later wordt het zeker serieuzer want ik hoop hiermee iets terug te kunnen doen voor alle steun die ik van leden van de werkgroep en de NMV krijg.

Gewoon fluweelpootje

Toen kwam de app!

Ik hoorde om me heen mensen met een app heel gemakkelijk paddenstoelen op naam brengen. "Fotootje maken, invoeren huppekee! Zo gemakkelijk, Annemiek!" Ik wilde er niet in geloven, er kwam toch niet voor niks bijvoorbeeld reuk, smaak, grootte van sporen, vorm van cystiden [i] en nog veel meer in sommige sleutels voor. Uren van vertalen en allemaal voor niks, gewoon, een fotootje? Niks heksje spelen, niks kleine onderzoeker?

De laatste Coolia (het blad van de NMV) bracht verlossing. Hierin staat een artikel van Martin Gotink, Fotoherkenning: een vloek of een zegen? Hij geeft uitleg over wat fotoherkenning is waarbij hij aangeeft dat de ontwikkelingen weliswaar heel snel gaan maar dat nu zeker nog niet elke invoering een goede suggestie geeft. Het gaat het meeste goed bij makkelijk te herkennen soorten die algemeen zijn. Hij geeft het advies om als je waarneemt (zeker met de bedoeling je waarnemingen door te geven) de suggesties te blijven controleren met de beschrijving in goede literatuur. Heksjes hebben nog bestaansrecht!

Microscopische controle (o.a. grootte sporen) vaak vereist.

Ik kan me wel voorstellen dat een app mensen op weg kan helpen naar een leuke, leerzame en tijdvreterende hobby. Zoals je nu gelezen kunt hebben wil je vanzelf steeds meer weten. Dan duik je de literatuur wel in en als je niet uit het Engels of sommige termen komt, ik heb wat vertalingen liggen.

Tot die tijd laat ik je soep van bospaddenstoelen, gevonden met behulp van een app, wel staan!

Bron:

Coolia 63 2020 nummer 3

Ewald Gerhardt: de Grote paddenstoelengids voor onderweg.

Henning Knudsen en Jan Vesterholt: Funga Nordica 200 [i] Cystiden, steriele cellen die duidelijk verschillen van de cellen in het omringende weefsel. Zo heb je pileocystiden die je aantreft op de hoed, caulocystiden (op de steel). Op de lamellen kunnen ze op twee plaatsen zitten, cheilocystiden op de snede van de lamel en de pleurocystiden op de zijkanten – het vlak – van de lamel.

Välkomna till Öland

TEKST: BERT TOLSMA

Al vele jaren gaan Martha en ik mee op KNNV-kampen in binnen- en buitenland. Tegenwoordig zijn ook IVN-ers welkom op deze kampen. Van bijna alle kampen wordt een verslag gemaakt, waarin mijn bijdrage meestal bestaat uit – het zal niet verbazen – paddenstoelen. Van het kampverslag over het bezoek aan het eiland Öland in de Oostzee bij Zweden in 2007 heb ik uit mijn archief de volgende bijdrage gehaald. In het kader van de oproep voor kopij als gevolg van de coronacrisis kon dit niet meer geplaatst in het zomernummer, maar het past nu des te beter.

Opmaat.

Natuurlijk een uitdagend onderwerp, paddenstoelen op Öland, maar dan niet na zo'n droge periode als ook daar geweest was. Schimmels hebben absoluut vocht nodig voor de ontwikkeling van het mycelium en dat viel er voldoende toen we er waren, maar daarvoor was het wel heel droog geweest. Mijn verwachtingen waren niet hooggespannen en eigenlijk had ik ook niet echt ingezet op de "kinderen der duisternis", maar wilde vooral de flora en fauna in de breedte meemaken, d.w.z. vogels, planten, enz. Met de aanwezigheid van veel en velerlei kennis in de groep kwam ik aardig aan mijn trekken.

Wat is en blijft het toch boeiend met een willekeurig samengestelde groep met maar één gezamenlijke passie, n.l. de natuur, op stap te gaan! Die gezamenlijke beleving vind ik heel motiverend en dat geldt niet alleen mij maar ook Martha. Zij beleeft de natuur veel meer als totaliteit en voor haar hoeft die gekte van alles op naam willen brengen niet zo. Je kunt ook gewoon genieten van kleuren, vormen, geuren, de opluistering van het landschap.

Het determineren van paddenstoelen zoals ik dat thuis doe is dan ook een eenzaam gebeuren achter de microscoop en omgeven door boeken. Maar dan uiteindelijk een soort op naam kunnen brengen...!! Het summum van voldoening!

In die 2 weken ontdekten we opnieuw hoe variabel het schimmelryk is: 3x een inktzwammetje (*Coprinus*), 2x een vlekplaat (*Panaeolus*), 2x een polypoor (*Polyporus*) en verder uit diverse geslachten één exemplaar. De foto hiernaast laat de verschillende stadia van het Hercules-plooirokje zien.

Het plooirokje, een inktzwammetje op hout(resten), dat zich binnen een paar uur ontvouwt, een (halve) dag staat te schitteren, waarbij de plaatjes (lamellen) door het hoedvliesje heen te zien zijn (geplooid rokje) om dan al snel weer te vervloeien tot een hoopje zwarte inkt; uiteraard druppelen de sporen mee. Bij bestudering van de plaatjes valt op dat die de steel niet bereiken, maar allemaal vastzitten aan een ringetje; dit kenmerk geldt voor een aantal soorten inktzwammetjes, de plooirokjes.

Carolus Linnaeus

In die enorme verscheidenheid in de natuur ordening aanbrengen, dat is de verdienste van Carl (of Carolus) Linnaeus, geboren in 1707 (!) in Småland in Zweden, in 1757 in de adelstand verheven waarbij hij de naam Carl von Linné aannam. Voor biologen is de aanduiding "L" al voldoende om te weten wie bedoeld wordt. Zijn doel was de hele schepping in kaart te brengen en te ordenen; hij werd "de tweede Adam" genoemd. Voor hem kende de schepping een hiërarchie met de mens bovenaan. Dat hij homo sapiens op één lijn stelde met de apen (primaten) was opzienbarend. Zijn ijver was enorm en de verschillende edities van *Systema Naturae* namen zeer in aantal en omvang toe; de eerste editie telde twaalf pagina's folio, de twaalfde 2300 pagina's met afgerond 15000 soorten mineralen, planten en dieren. Deze aantallen rangschikken en benoemen is al een hele klus, laat staan de één miljoen soorten waarvan men aan het einde van de

Herculesplooirokje

Foto: Bert Tolsma

achttiende eeuw dacht dat de aarde ermee bevolkt was. Tegenwoordig houdt men rekening met 30 tot 40 miljoen soorten op aarde of meer! De binaire nomenclatuur, de dubbele naamgeving per soort, geïntroduceerd door Linnaeus heeft de tand des tijds grotendeels doorstaan. Regelmatig treden verschuivingen in inzichten op; genetisch onderzoek opent (andere) mogelijkheden, maar de bodem waarop het classificatiesysteem staat is nog dezelfde en een deel van die bodem is ontstaan door o.a. een bezoek aan Öland in 1741, het eiland waaraan een

groep KNNV-ers in 2007 een bezoek bracht, met minder verreikende gevolgen, dat is zeker, maar met een grote mate van betrokkenheid.

Gewone glimmerinkzwam Foto: Bert Tolsma

Gewoon.

Is een gewoon eikebladzwammetje gewoon, omdat hij veel voorkomt of omdat hij bijzondere soortgenoten heeft? En hoe zit dat met de gewone glimmerinkzwam? In ieder geval zijn het buitengewone pareltjes in de natuur als je ze fris op blad dan wel hout ziet staan. Het eikebladzwammetje staat vaak in groepen; het glimmerinkzwammetje weet zich nauwelijks te ontplooien, zo dicht staan de hoedjes bijeen. Stel dat je een gaaf exemplaar van *Boletus erythropus* ziet staan – je weet niet wat je ziet zo mooi – dan vul je op de lijst als Nederlandse naam in: gewone heksenboleet; bijna beledigend. Toegegeven, de gladstelige en netstelige heksenboleet zijn zeldzamer en minstens zo mooi, maar toch. En onder al die hoeden op steeltjes zie je òf plaatjes òf buisjes, maar in ieder geval een enorme oppervlaktevergroting. Hoeveel sporen per paddenstoel? Duizenden, miljoenen, miljarden, in ieder geval ontzettend veel en maar een enkele zal goed terechtkomen. Wat een verspilling, maar wat ook een noodzaak. Laten we echter wel wezen, een ejaculatie van de man levert toch ook zo’n 300 miljoen spermacellen op en deze actie is heel wat gericht dan het op goed geluk laten vallen van al die sporen door een paddenstoel; de wind neemt ze mee en brengt ze soms dichtbij soms ver weg en een enkele zal het gaan redden: voortzetting van de soort.

Dooiergele mestzwam Foto: Bert Tolsma

Gewone heksenboleet Foto: Bert Tolsma

Geuren is speuren.

Elke mycoloog zal bij een hem onbekend exemplaar de paddenstoel onder de neus houden om de geur te bepalen. Dat is vaak best moeilijk, want een geur definiëren is doorgaans veel lastiger dan het vaststellen van de kleur, hoewel ook dat geen eenvoudige zaak is. Maar er bestaan kleurcodes en dan red je het meestal wel. En de dooiergele mestzwam is in verse toestand duidelijk dooiergeel, maar zo grauw als zijn naam doet vermoeden is de grauwe vlekplaat eigenlijk niet eens. De grote molenaar ruikt dus naar meel, de kale knoflooktaailing doet zijn naam alle eer aan. Stinkt de grote stinkzwam of is dat een subjectieve aanduiding voor een geur waarvan een ander zegt dat hij in het bos best aangenaam is? Zijn Latijnse naam is eerlijker, n.l. *Phallus impudicus*, waarbij *impudicus* staat voor brutaal. Het grappige dat die man daar te ondiep ligt begraven doet het publiek even glimlachen, maar de aandacht gaat al uit naar de volgende vondst, de echte tonderzwam; hoefijzervormig zit het exemplaar tegen de stam van de boom genesteld. Prachtige soort, in opmars naar het noorden (van Europa); resultaat van klimaatverandering?

Echte tonderzwam Foto: Bert Tolsma

Grote stinkzwam

Foto: Bert Tolsma

Schimmels

Paddenstoelen zijn de vruchtlichamen van schimmels, waarbij het woord vruchtlichaam niet te letterlijk moet worden genomen, want er vindt geen bevruchting plaats van een zaadcel met een eicel. Alles lijkt wat eenvoudiger bij deze organismen en dat is misschien ook wel zo. Toch vinden in deze organismen processen plaats die ons verbazen; het is op een bepaalde manier allemaal zo efficiënt en effectief geregeld. Schimmels staan met bacteriën onderaan de kringloop in de natuur maar anderzijds toch ook bovenaan. Via afbraak maken ze organische stoffen weer bruikbaar voor de groene planten en daarmee maken ze de loop der dingen tot een kringloop.

Sommige schimmels ruimen op en (maar) goed ook, andere vallen aan op levende organismen (parasieten), een derde groep leeft in symbiose met voornamelijk houtige gewassen = mycorrhizavormers. Bij de laatste groep zijn de schimmeldraden onderaards verweven met de fijnste worteltjes van de bomen en samen profiteren ze van deze verbinding. De smakelijke russula is zo'n bondgenoot van bomen.

Smakelijke russula

Foto: Bert Tolsma

Stekels en sterren

Tenslotte nog een paar bijzonderheden, ook in ons land niet algemeen te noemen: de oorlepelzwam en de heideaardster. De eerste op kegels van naaldbomen, weinig opvallend op het eerste gezicht. Pak de min of meer ingegraven kegel eens op, draai het paddestoeltje om en de schoonheid van de stekels blinkt je tegemoet. Het hoedje dat wat zijdelings op de steel staat is maar een enkele cm in doorsnede, maar de stekeltjes aan de onderkant zorgen weer voor die noodzakelijke oppervlaktevergroting, vergelijkbaar met de lamellen en buisjes bij andere soorten. Bij de heideaardster ziet het voortplantingsorgaan er weer heel anders uit. Het bolletje dat naar boven komt ontplooit zich bovengronds en de slippen vouwen zich open, waarbij het bolletje a.h.w. vrijkomt. Het gaatje dat bovenin ontstaat laat de sporen vrij, zodra het aangeraakt wordt. Dat kan een regendruppel zijn of een voorbijganger die er achteloos tegenaan loopt/schopt; je zou kunnen zeggen dat deze soort erom vraagt aangeraakt te worden. Op de foto zie je een exemplaar van de gekraagde aardster die ook in onze regio voorkomt. Is de aardster een gevallen (hemel)ster? Wat mij betreft mag het zo zijn.

Oorlepelzwammetje

Foto: Susan Bol

Slotmaat

En zo zit er achter die wereld van schimmels een verhaal dat je niet meer loslaat als je eraan begonnen bent. Waarom zo intrigerend? Ik weet het niet, maar waarschijnlijk is de vonk van Linnaeus toch overgeslagen op al die mensen die zich met de natuur bezighouden en proberen enige ordening aan te brengen in de veelheid van organismen. Daarnaast is het genieten van de verscheidenheid iets waar je nooit genoeg van krijgt. Het combineren van die twee gegevens lijkt mij voldoende om er op uit te trekken en dat dit gebeurde in het jaar waarin herdacht werd dat Linnaeus 300 jaar geleden geboren werd én in het geboorteland van deze veelzijdige wetenschapper was mooi meegenomen.

Biotopen fietstocht

TEKST: ELSE NUYTEN

Een biotoop beschrijft het geografische gebied waar een organisme leeft, terwijl een habitat uitgaat van de biotische en abiotische eisen van een organisme.

We zijn begonnen op de parkeerplaats van Slot Zeist. Via de Blikkenburgerlaan en de Koelaan kwamen we op de Tiendweg langs de biotoop 'Landgoed Wulperhorst'.

Langs station richting Odijk: biotoop boomgaard met hoogstam kersenbomen.

Dit zijn oude bomen, tegenwoordig is er meestal laagstam fruitteelt, zodat het plukken veel makkelijker gaat. Helaas gaat dit wel ten koste van de biodiversiteit, dus is men ook weer hoogstam fruitbomen aan het aanplanten. Onderweg een boom met eierdooierkorstmos wat duidt op stikstof in de lucht.

Biotoop Kromme Rijn bij het jaagpad

Omdat er nog veel landbouw langs de Kromme Rijn is, is de flora langs het water nog niet optimaal. De Kromme Rijn is ontstaan na afdamming in 1122 bij Wijk bij Duurstede. Zwemmen in de Kromme Rijn is trouwens niet zonder gevaar. Ratten die erin voorkomen kunnen de ziekte van Weil overbrengen.

Langbroekerdijk bij het bruggetje richting Odijk

De Langbroekerwetering is belangrijk voor de geschiedenis van het gebied. Voordat het gebied bewoond was, waren hier de zogenaamde broekbossen. 'Broek' betekent laaggelegen moerassig land. Een wetering is een gegraven watergang. De Langbroekerwetering is in de 12de eeuw met de hand gegraven, waarschijnlijk door kleine boeren. De boeren hadden een contract (een cope). Meestal is een cope een aangesloten stukje land, maar hier bij de Langbroekerwetering hadden de boeren een cope die bestond uit een deel aan de ene kant en een deel aan de andere kant van de Wetering, omdat de grond aan beide zijden verschillend is. De wetering vormt de grens met aan de ene kant zandgrond en aan de andere kant kleigrond. Om de copes werden sloten gegraven en de copes hebben stuk voor stuk een bolling in het midden in verband met de afwatering. Om een aantal copes plaatste men een zuwe (rand walletje) voor het waterbeheer. Verderop bij Leersum waren armere boeren met kleinere stukjes grond, dit zijn de cotlanden.

Waterzuivering Driebergen

Hier worden voornamelijk de fosfaten uit gehaald, daarna wordt het water door de rietvelden geleid, die het water verder zuiveren (helofytenfilters) en daarna wordt het geloosd in de Wetering en verderop dus in de Kromme Rijn. Het vervuilde slib (dus met de fosfaten) wordt als bio-brandstof gebruikt.

Practig weer, mooie omgeving.

Foto: Anne-Karien Kortenbout

Landgoedbiotoop Sparrendaal

Op het terrein is de Lourdesgrot nageemaakt met materialen van het oude seminarie. De priesterschool is gesticht door de landgoedeigenaren. Het landgoed is aangelegd in de Engelse landschapsstijl. Op het terrein loopt een spreng.

Driebergse bos

Het ging hier om de biotoop gemengd bos. Overal op de grond waren scheuten van de Amerikaanse eik te zien. Amerikaanse eiken groeien snel en worden hoog, daarom zijn ze dus een bedreiging voor een gemengd bos.

Oude begraafplaats van Driebergen

Dit is een speciale biotoop. Er liggen op de begraafplaats veel oude stenen waardoor daar speciale mossen kunnen groeien.

Zwerfsteneneiland Maarn

De spoorlijn Driebergen-Zeist-Arnhem ligt in een voormalig ijssmeltwaterdal dat voor de aanleg van de spoorlijn is opgehoogd zodat de spoorlijn vlak kwam te liggen. Hier werd zand afgegraven voor de aanleg van de spoorweg rond 1840 en later voor de snelweg. Het water is erg diep

Zwerfsteneneiland

Foto: Leendert van der Velden

en daarom niet geschikt als zwemplas. Het eiland is gemaakt zodat de hoogspanningsmast erop kan staan, de stenen die erop liggen zijn zwerfkeien die bij de zandafgraving gevonden zijn en zijn in de vorm van een kompas gelegd. De stenen liggen naar de richting van waarin ze zijn gevonden en ze liggen ook bij elkaar qua samenstelling. Op de biotoop stuwwal, het hellingbos is bijzondere flora te vinden.

Landgoed Maarsbergen, landgoedbiotoop

We stopten bij de kruising van de Dwarsweg en de Meentsteeg. Meent betekent gemeenschappelijk gebied van de gemeente. Aan de andere kant van de Meentsteeg is de Gelderse Vallei, daar lag de ijsklomp. Op de Meent begon men met het gemengd bedrijf: hooiland en eng (akkers) met heide en schapen: kringlooeconomie.

De Koeheuvels

Hier zijn jeneverbesstruiken te vinden op de zandgronden.

De successie loopt als volgt: Zandvlakte zandzegge, zorgt dat het zand vast komt te liggen regenwater algen buntgras, dus uitbreiding van flora en fauna heide jeneverbes. De jeneverbes moet altijd vrijstaan, kortom de mens grijpt hierin om de jeneverbesstruiken te behouden, anders verandert dit stuk uiteindelijk in bos.

Koeheuvels, jeneverbes

Foto: Leendert van der Velden

Noordhout

Er zijn daar 8 akkers verspreid in het bos die ecologisch beheerd worden. Het zag er nu kaal uit, omdat het net gemaaid was. De historische akkers van Noordhout worden ecologisch beheerd. Zeldzame akkerkruiden krijgen daarvoor de kans om te groeien tussen de rogge. Voorbeelden daarvan zijn slofhak, korensla en duist.

Een heerlijke en mooie fietstocht!

Noot redactie: Wie behoefte heeft aan de tekst met routebeschrijving om deze tocht na te fietsen kan een mail sturen naar pr@ivnhkr.nl onder vermelding van biotopen fietstocht.

Familie-uitje

TEKST EN FOTO'S: PIA SAURWALT

Sinds ik in 2008/2009 de Natuurgidsenopleiding heb gedaan ben ik niet alleen nog enthousiaster geworden voor de natuur maar ben ik ook meer gaan fotograferen. Prachtig om sommige zaken vast te leggen en een geweldig geheugensteuntje. Vind ik althans, het kost alleen wat tijd en dat is de familie inmiddels steeds duidelijker geworden. In Coronatijd een wandeling op het Leersumse veld kon nog wel door de beugel maar toen ik het fototoestel wilde meenemen begonnen de gezichten al te betrekken. Na wat geharrewar en veel beloftes van mijn kant dat ik al zoveel foto's had, dat het nu vast om een enkele foto zou gaan, mochten mijn toestel en ik mee. Jullie begrijpen, het werden wat meer foto's en naarmate het fotograferen langer duurde daalde de stemming drastisch.

Hoe verder we doorlopen, hoe sneller ze komt?

Dat we gezamenlijk thuis zijn gekomen dank ik alleen aan het feit dat ze de weg niet wisten. Dochterlief gaat in geen 25 jaar meer mee heeft ze me laten weten. Hoe doen ze dat toch, je enthousiast maken voor de natuur op de Natuurgidsenopleiding?

Het duurt even maar dan heb je ook wat! Bloesem krentenboompje

Van dik hout

TEKST: HAN VAN DER KOLK

Dankzij het vochtige, koele klimaat met zachte winters groeien in West- en Midden-Europa vooral loofbossen, waarin de beuk domineert. De hogere gronden zijn over het algemeen bedekt met beukenbossen, terwijl de frequent overstroomde rivierdalen begroeid zijn met wilgenbossen. Alleen op de armste gronden neemt de concurrentiekracht van de beuk af ten gunste van eiken en haagbeuken (Koop 1982a). Nederland heeft zowel in absolute als in relatieve zin zeer weinig bos in vergelijking tot andere Europese landen. Het bosareaal in ons land bedraagt ongeveer 10% van de oppervlakte land. Bos is een (zeer belangrijk) ecosysteem en ook in Nederland is zomergroen loofbos van nature het climaxstadium in de successie van vegetatie, hetgeen betekent dat wanneer boswachters hun auto's en kantoren niet verlaten het bos in stand blijft of zich zelfs uitbreidt. Dit wordt mooi geïllustreerd door oerbossen die zich zonder ingrijpen door de mens volledig zelfstandig in stand houden.

Voorbeelden hiervan zijn onder meer het oerbos Biogradska Gora in Montenegro en Białowieża in Polen en Wit-Rusland. Het oerbos van Białowieża is een relict van de eens uitgestrekte laaglandoerbossen van Centraal-Europa dat nog in een min of meer natuurlijke staat is. De totale oppervlakte van het gebied is circa 1.500 km². Ongeveer 876 km² ligt tegenwoordig in Wit-Rusland en 624 km² ligt in Polen. De vochtige leembodems in Białowieża zijn begroeid met linden-haagbeukenbos met hier en daar ook eiken, fijnsparren en Noorse esdoorns. De in West- en Midden-Europa zo belangrijke beuk komt in Białowieża niet voor, omdat de winters er te streng zijn (Koop 1982c). De meest voorkomende boomsoort in Białowieża is de haagbeuk. Ook in een oerbos treden zonder menselijk ingrijpen natuurlijke veranderingen op. Zo neemt de fijnspar in Białowieża af, terwijl de Noorse esdoorn er momenteel sterk toeneemt. In het Białowieża ecosysteem komen maar liefst 10 soorten spechten voor waaronder de Syrische bonte specht. In 1876 werd het laatste oerwoud, het Beekbergerwoud, in Nederland gekapt en daarmee verdween helaas al het oorspronkelijke natuurbos.

Fomitopsis rosea

Foto: Han van der Kolk

Figuur 1. Roze sparrenhoutzwam in het oerbos Białowieża in Polen als necrotrofe parasiet van droog en voedselarm naaldbos. Deze paddenstoel is in Nederland in de periode 1990-2020 uit 4 atlasblokken gemeld.

Het lot van het nog resterende bosareaal in Nederland lijkt uit hetzelfde hout gesneden. Van 1990 tot 2013 nam het bosareaal in ons land toe. Tussen 2013 en 2017 is de Nederlandse bosoppervlakte netto echter met zo'n 5400 ha afgenomen oftewel gemiddeld 1350 ha per jaar tot ruim 364 duizend ha in 2017. Omgerekend een verlies van 0,36 procent van het bosoppervlak per jaar van 2013-2016. Over dezelfde periode blijkt de jaarlijkse procentuele afname in de Amazone nog net geen 0,20 procent. De stelling dat Nederland procentueel gezien even snel bosoppervlak verliest als het Amazonegebied lijkt daarmee helaas correct.

De afgelopen jaren lijkt de ontbossing van Nederland zelfs in een stroomversnelling te zijn geraakt, hetgeen ondermeer op basis van bovenstaande onbegrijpelijk is. Zo is de middenberm van de A1 tussen Stroe en Kootwijk over een lengte van ongeveer 20 km nagenoeg geheel ontboemd, zulks ondermeer om de brandveiligheid en daarmee verkeersveiligheid te verbeteren. Tevens wordt als reden herstel van het leefgebied van zeldzame mossen genoemd, maar waarschijnlijk worden hier korstmossen bedoeld. Navraag bij Rijkswaterstaat leerde dat het hier korstmossen betreft, die kenmerkend zijn voor vastgelegd stuifzand. In deze middenberm blijken volgens opgave over een lengte van 2 km namelijk meerdere soorten zeldzame en zeer kwetsbare korstmossen te worden aangetroffen en de groei van deze korstmossen werd beperkt door hoge bomen. Aandoenlijk is dat Rijkswaterstaat het woord obstakel lijkt te gebruiken voor boom. De betrokken soorten zijn sterk licht-behoevend en gedijen alleen op uiterst voedselarm zand. Veel van de

hier aanwezige korstmossen behoren tot het geslacht *cladonia*. In de locatie bij Kootwijk komen zo'n 15 soorten uit deze groep voor. Kenmerkende en ook landelijk (vrij) zeldzame soorten zijn: open heidestaartje (*cladonia crispata*; van 115 atlasblokken voor 1990 naar 181 atlasblokken van 1990–2020 en vrij zeldzaam & niet-bedreigd), girafje (*cladonia gracilis*; van 185→237 en vrij zeldzaam & niet-bedreigd), wrattig bekermos (*cladonia monomorpha*; van 22→56 en zeldzaam & niet-bedreigd), slank stapelbekertje (*cladonia pulvinata*; van 55→131 zeldzaam & niet-bedreigd), hamerblaadje (*cladonia strepsilis*; van 79→106 en zeldzame soort geclassificeerd als kwetsbaar op de rode lijst van 2011), stuifzandstapelbekertje (*cladonia verticillata*; 43→94 en zeldzaam & niet-bedreigd) en ezelspootje (*cladonia zopfii*; van 100→172 en vrij zeldzaam & niet-bedreigd). Enkel het hamerblaadje prijkt op de Rode Lijst van 2011. Er zijn in het totaal 686 soorten korstmossen in Nederland, waarvan er 46% op de Rode Lijst 2011 staan vermeld. Van de 311 soorten op de Rode Lijst van 2011 werden er 65 soorten geclassificeerd als kwetsbaar. Per biotoop was de classificatie overigens als volgt: van de soorten van zandverstuivingen en heide werd 40% vermeld op de Rode Lijst van 2011, van de soorten van naaldbossen 75%, van de soorten van beuken- en eiken-haagbeukenbossen 92% en van de soorten van eikenbossen 73% (Aptroot et al. 2011). In deze classificatie worden de hoogste percentages soorten op de Rode Lijst van 2011 overigens gehaald in bossen. Het gegeven dat de betrokken soorten alleen gedijen op uiterst voedselarm zand impliceert natuurlijk maximale ontboming. In hoeverre voedselarm zand voorkomt in de middenberm van een snelweg is overigens de vraag. Als laatste reden voor de ontboming van de middenberm van de A1 tussen Stroe en Kootwijk wordt aangevoerd het terugbrengen naar de oorspronkelijke staat: het open stuiflandschap van de Veluwe. Dit laatste argument lijkt bepaald niet bevorderlijk voor de verkeersveiligheid waardoor op de ontboming van de middenberm van de A1 het spreekwoord 'van krom hout komt nooit een rechte staak' toepasselijk lijkt.

Heidestein

Foto: Han van der Kolk

Figuur 2. Ontbossing op Heidestein met optimale mogelijkheid tot bodemerosie.

Foto: Han van der Kolk

Figuur 3. Boomstammen brengen per ton ruim 4 maal meer op dan houtsnippers.

Ook dicht bij huis is de ontbossing van Nederland niet meer te ontlopen. Zo moeten ondermeer de recente ontgroening van de wijk Brugakker en de ontbossing van Heidestein in de gemeente Zeist worden genoemd. De ontgroening van de wijk Brugakker betrof ondermeer een grote oppervlakte oude ligusterstruiken alsmede veel bomen in grootte variërend van klein tot majestueus. Deze ligusterstruiken waren in de winter een belangrijk foerageergebied voor ondermeer appelvinken en pestvogels. De kap van zo'n 108 voetbalvelden bomen op Landgoed Den Treek-Henschoten zet natuurlijk pas echt zoden aan de dijk in het kader van ontbossing. Om een goed inzicht te krijgen in de ontbossing van Nederland is Google Earth natuurlijk een fantastisch hulpmiddel. Zo kan welhaast in vogelvlucht de ontbossing bij ondermeer Schoorl nader worden bekeken, evenals die van de Sallandse Heuvelrug, Boswachterij Smilde, het Drents-Friese Wold bij Appelscha, enzovoort. Mooi te zien is dan dat de ontbossingen bij Schoorl en op de Sallandse Heuvelrug schoolvoorbeelden zijn van grootschalige kaalkap, terwijl in het Drents-Friese Wold sprake is van fragmentatie van het bos.

Bij een grootschalige kaalkap verdwijnt het getemperd bosklimaat volkomen. De bosbodem wordt blootgesteld aan weer en wind en de voedingsstoffen die circuleren in de kringloop tussen strooisel en bomen, spoelen met het regenwater, dat niet meer door de bomen wordt opgepompt, uit naar diepere lagen. Samen met het geoogste hout worden eveneens mineralen uit de kringloop van het bos afgevoerd (Koop 1982b) om maar te zwijgen over de CO₂-uitstoot.

De suggestie wordt steeds gewekt dat ontbossing ten dienste staat van de vergroting van de biodiversiteit. Maximale ontbossing is voor de hand liggend wanneer de bevoordeling van zandminnende soorten wordt nagestreefd als het Hamerbladje of de Zandhagedis. Opmerkelijk genoeg wordt een boomminnende soort als de Draaihals in dit verband nooit genoemd. Helaas is biodiversiteit op zich een loos begrip, maar zou in dit verband de biodiversiteitsindex richtinggevend moeten zijn. Deze kan met name worden berekend volgens Yule of volgens Shannon. Beide rekenmethodes verschillen in essentie niet en zijn gebaseerd op zowel het aantal soorten als de verhouding tussen de aantallen van die soorten in één of meer telvakken van een bepaald gebied. Wanneer de biodiversiteitsindex wordt toegepast op een ecosysteem met alleen al 10 soorten spechten dan is deze groot. Indien men met name van slechts één soort in een gebied uitgaat als bijvoorbeeld de Zandhagedis dan is deze index overigens 0 (nul), want ironisch genoeg is de zogenoemde natuurlijke logaritme van 1 immers nul.

Het is overigens wel aandoenlijk te lezen op de eigen website van Staatsbosbeheer dat bij SBB, ondanks de aanplant van nieuwe bossen, het totale bosareaal de afgelopen jaren (ook) afgenomen is met ongeveer 1.680 ha. Dat bij een instantie als nota bene SBB, die toegewijd zou moeten zijn aan bosbeheer, het bosareaal ook afneemt geeft te denken. Het gegeven dat in Boswachterij Smilde van Staatsbosbeheer 10 broedplaatsen van de havik zijn kapot gezaagd, waar door het aantal broedparen van de havik daar is gezakt van 10 naar 2 (Bijlsma 2020) doet vermoeden dat ook de biodiversiteit(sindex) niet heel relevant is in relatie tot ontbossing. De havik staat immers aan de top van de voedselpiramide en diens horst zou daarnaast in de geest van de Wet natuurbescherming overigens jaarrond bescherming moeten genieten.

De meest voor de hand liggende redenen voor de ontbossing in Nederland lijken daarmee de subsidie voor omvorming van het ecosysteem bos naar het cultuurlandschap heide en de hoge houtprijzen. Helaas een geval van twee vliegen in één klap. De prijzen van houtblokken zijn tussen 2016-2019 gestegen met ongeveer 15%. Ze kosten nu ongeveer 320 euro per ton, terwijl de prijs van houtsnippers over deze periode stabiel is gebleven op ongeveer 80 euro per ton. Dit lijkt een verklaring voor de waarneming dat de afgelopen tijd (massaal) veel grote bomen worden gekapt in plaats van dat struiken en kleine bomen worden versnipperd. Immers van dik hout zaagt men planken

Geraadpleegde bronnen:

- Nationale Databank Flora en Fauna Verspreidingsatlas Korstmossen website www.verspreidingsatlas.nl
- Rijkswaterstaat Herinrichten middenberm A1 Stroe - Kootwijk website www.rijkswaterstaat.nl > nieuws > 2018/11
- Wikipedia website nl.wikipedia.org
- Nieuwsbode Zeist van 12 december 2018
- Aptroot A., Herk C.M. van & Sparrius L.B. 2011. Basisrapport voor de Rode Lijst Korstmossen. BLWG. Rapport 12.
- www.volkskrant.nl dd. 29 sep. 2017
- www.staatsbosbeheer.nl/over-staatsbosbeheer/dossiers/bos-en-hout/omvang-bos-in-nederland
- www.wur.nl/nl/nieuws/Ook-in-Nederland-vindt-ontbossing-plaats.htm
- www.carmen-ev.de/infothek/preisindizes
- Bijlsma RG. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in 2019. De Takkeling 2020;28:3-47.
- Koop H. De bossen van Europa. Encyclopedie van de natuur: Flora en fauna op het land. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1982a:860-861.
- Koop H. Bos: houtakker of natuurgebied? Encyclopedie van de natuur: Flora en fauna op het land. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1982b:862-863.
- Koop H. Het bosreservaat van Białowieża. Encyclopedie van de natuur: Flora en fauna op het land. Uitgeverij Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1982c:920-921.
- www.nardinclant.nl/wp-content/uploads/Natuurtechnisch-bosbeheer-Nardinclant-2018.pdf
- NMV Verspreidingsatlas Paddenstoelen website www.verspreidingsatlas.nl/0317020

Natuurwerkgroep Paddenstoelen

De natuurwerkgroep is in principe elke vrijdagmiddag actief in een natuurlocatie, van 14.00 uur tot 17.00 uur. In verband met coronamaatregelen gelden aangepaste afspraken m.b.t. onder meer gebruik van gereedschap. Er wordt op gepaste afstand van elkaar gewerkt.

Mee doen mag altijd, dat mag eenmalig of vaker zijn, iedereen is welkom. Wel graag opgeven bij Simone Laan-broek, 06-57075182 of secretaris@heuvelrug.knnv.nl.

Helaas is het niet mogelijk om dit najaar bijeenkomsten van de paddenstoelenwerkgroep op dinsdagavonden te houden, omdat we daarin geen anderhalve meter afstand kunnen realiseren.

Als er eventueel toch activiteiten georganiseerd kunnen worden, zullen de leden van de werkgroep daarover rechtstreeks worden geïnformeerd via e-mail.

Van het KNNV-bestuur

TEKST: NICO BOLLE

Dit blad staat weer vol met allerlei natuurobservaties van leden die door corona tijd hebben om de natuur in te gaan en hun ervaringen op deze wijze te delen met de lezers van dit blad. Geniet ervan.

Het lijkt erop dat een tweede golf van het coronavirus is begonnen. Het is midden augustus als ik dit schrijf en er is net een periode afgesloten van negen tropische dagen op een rij. Een unicum. Vanwege die hitte zie je opeens gasten voorbijkomen in de tuin die je nooit eerder daar aantrof. Zo fladderde gisteren een koninginnenpage langs en zat er een gewone goudoogdaas op onze ruit (foto). Van al deze kleurenpracht raak je opgewonden en besef je des te meer hoe de schoonheid van het leven om je heen troost kan bieden in deze tijden van (gedwongen) sociale isolatie.

Ondanks de perikelen van COVID-19 ontmoeten de werkgroepen elkaar in het veld op gepaste afstand tot elkaar. Zo zijn de plantenwerkgroep en insectenwerkgroep deze zomer op stap gegaan en hebben mooie waarnemingen kunnen doen en met elkaar kunnen bijpraten. De insectenwerkgroep die afgelopen najaar is opgericht heeft nu al 33 leden en voorziet kennelijk in een behoefte. De vogelexcursies vinden ook doorgang met in achtneming van de richtlijnen van het RIVM. Een lastig punt hierbij is wel de reis naar de excursiegebieden toe bij deze cursus, waarbij ieder is aangewezen op eigen vervoer i.p.v. car-poolen. De natuurwerkgroep is wekelijks bezig en is nu vooral te vinden in de Hees, een gebied tussen Den Dolder en Soest waar ze mooi werk doen in het openhouden van heideveldjes.

In augustus heeft op digitale wijze de jaarvergadering plaats gevonden van de Landelijke KNNV. Vanwege het opslaan van het coronavirus zal dit hoogstwaarschijnlijk ook de wijze worden waarop onze afdeling de jaarvergadering gaat houden. Voorkeur van het bestuur gaat natuurlijk uit naar de traditionele vorm van de jaarvergadering. Maar deze wijze van vergaderen lijkt ondoenlijk en onverantwoord op dit moment. Het bestuur zal hier in september een definitieve beslissing over nemen. De stukken voor de jaarvergadering zullen per e-mail en zo nodig per post begin september naar de leden worden toegestuurd. Ze zullen ook worden geplaatst op de website van onze afdeling.

Vanwege de transitie in het penningmeesterschap en aanschaf van een nieuw administratieprogramma is er een vertraging opgetreden in het automatisch incasseren van de contributie over dit jaar. Dit zal als alles goed gaat in september plaats gaan vinden.

De minicursussen die op het programma stonden voor dit jaar zijn helaas komen te vervallen. Tevens is de week van de veldbiologie waar we de laatste 2 jaar aan deelnamen met een dag vol excursies in het veld voor dit jaar

geschrapt. Alle Groene Lezingen voor dit jaar zullen ook geen doorgang vinden. Dit alles om als deze viruscrisis achter de rug is met opgespaard verlangen en energie een toekomst tegemoet te gaan vol van inspirerende activiteiten.

Gewone goudoogdaas, mannetje

Foto: Nico Bolle

Filmavond

Van de wandelwerkgroep

Filmkeuze: Bedevaart voor de Natuur

Een schaapskudde, 54 Drentse heideschappen, een schaapsherdershond en twee herders, Johan en Mirjam trokken in 2007 over de gehele Utrechtse Heuvelrug, van de Blauwe Kamer tot aan hun eindpunt in Huizen in 16 etappes dwars door het landschap. Meer dan 100 kilometers! Daarbij moesten heel wat obstakels als spoorwegovergangen, snelwegen etc. overwonnen worden. Dat vergde ook nog wel wat creativiteit van alle betrokkenen. Deze film is gemaakt in opdracht van het Utrechts Landschap en het Gooisch Natuurreservaat en is geproduceerd door Enting Films.

In deze film komen ook vele bekende personages voor van het Utrechts Landschap, beleidsmakers, politici, Gooisch Natuurreservaat, overheidsinstellingen en Natuurmonumenten.

Leuk, grappig, pech, ontroering, creatief zijn synoniemen voor deze film.

Filmavond: dinsdagavond 13 oktober 20.00 uur

Locatie: Schoon IVN-oord Blikkenburgerlaan 2A, 3703 CV te Zeist

Exclusief voor IVN- en KNNV-leden!

Laat even weten of je komt en met hoeveel: Geert Kuitenbrouwer 06 53909363

Bomen ABC – den

AUTEUR EN FOTO'S: PIETER MEIJER

Na de acacia en de berk komt de letter c maar er zijn geen Nederlandse bomennamen met een c. In de Nederlandse taal zijn C-woorden vooral leenwoorden uit het Frans. De letter c slaan we over en we gaan naar de volgende letter: den.

Dennen zijn gemakkelijk herkenbaar omdat zij naalden in toefjes van 2, 3 of 5 stuks hebben. Binnen het geslacht den is de grove den de meest voorkomende soort in ons IVN-gebied. Een spar blijft een slanke boom maar een grove den kan op latere leeftijd – mits hij de ruimte heeft – uitgroeien met een brede kroon alsof hij een loofboom is. In het Zeisterbos staan schilderachtige grove dennen (uit 1799) die breed uitgegroeid zijn.

De stam van de grove den heeft een karakteristiek oranje- of roodbruine kleur. De kleur van de naalden kan variëren tussen lichtgroen, donkergroen en blauwgroen. Kortom, het is een juweel van een boom.

De grove den heeft van nature een enorm verspreidingsgebied van de Schotse Hooglanden tot ver in het oosten van Siberië. De boom is weinig kieskeurig: hij verdraagt hoge en lage temperaturen, en groeit zelfs nog op de meest onvruchtbare en droge zandgronden.

Na de ijstijd waren de den en de berk de eerste bomen in ons land. Er is een kano in het veen bij Pesse (Drenthe) gevonden: een uitgeholde grove den die dateert uit de Midden Steentijd (circa 7.500 v.Chr.) en is daarmee het oudste vaartuig ter wereld (te bewonderen in het Drents Museum te Assen).

Als gevolg van het warmer worden van het klimaat na de ijstijd is aan het eind van de Middeleeuwen de grove den in ons land uitgestorven. In Wolfheze stond de zogenoemde 1000-jarige den: kunstenaars schilderden op romantische wijze graag oude eiken en dennen in deze omgeving. In 2006 is deze den omgevallen en de leeftijd wordt op bijna 400 jaar geschat. In 1515 is men o.a. in het Mastbos bij Breda begonnen met herbebossing met grove den die men mastbomen noemde. Vooral na 1900 zijn op grote schaal heidevelden ontgonnen met meestal grove den omdat dit een echte pioniersoort is en een gemakkelijk boom bij bosaanleg. Bij de aanleg werden de jonge boompjes dicht opeen geplant om te zorgen dat ze naar boven gingen groeien en niet in de breedte. Tegenwoordig zie je nog maar zelden een kapvlakte die weer systematisch wordt ingeplant met rijen grove den, zie de foto van het Landgoed Huis te Maarn. Op de heide slaan grove dennen spontaan op (vliegdenen) en deze groeien dan vaak breed uit. Op de Heuvelrug is het de meest voorkomende boom. Door natuurlijke successie wordt het dennenbos op de lange duur omgevormd tot een loofhoutbos.

Oude grove den in het Zeisterbos

Aanplant grove den op landgoed Huis te Maarn

In ons IVN-gebied komen ook andere dennensoorten voor: de 2-naaldige zwarte den (Corsicaanse en Oostenrijkse den), de 3-naaldige pekden en de 5-naaldige weymouthden. Van de zeeden, de boom met de grote kegels, weten we slechts één exemplaar te staan.

Als je in het bos langs een stapel gezaagde grove dennen loopt, dan ruikt dat heerlijk. Het hout van de grove den heet grenenhout; dennenhout komt van de zilverspar.

Het hout van de grove den is redelijk duurzaam. Duurzaam betekent hier hoeveel jaar het hout bestand is tegen schimmels in een vochtig milieu. Tegenwoordig wordt duurzaamheid meestal gebruikt in de betekenis van zorgvuldig omgaan met onze natuurlijke hulpbronnen zodat er voor toekomstige generaties ook voldoende beschikbaar is. Grenenhout wordt o.a. in de huizenbouw gebruikt en sloophout van grenen wordt steeds vaker hergebruikt.

Appels en peren

TEKST EN FOTO'S: JOKE VAN GINKEL

Er bestaan al heel wat appelrassen, terwijl er nog steeds soorten bij komen. Helaas worden oude rassen vaak weer vergeten. Daar wordt vandaag de dag wel wat aan gedaan. Men wil oude planten- en diersoorten in stand houden. Dat is met appels ook zo. Waardoor er toch gauw 7000 appelsoorten bekend zijn. Door middel van kruisen probeert men de appel steeds beter en langer houdbaar te maken. Vroeger had elke stad of gebied wel zijn eigen appelsoort waardoor veel appelrassen zijn ontstaan. Een appelboom kan goed groeien in het gematigde klimaat dat we in West-Europa hebben. De appel is een vrucht die al lang wordt gegeten. 10.000 voor Chr. werden er in Europa al wilde appels verzameld. In Azië werd 4000 jaar voor Chr. de appel geteeld voor consumptie. In de Romeinse tijd is de appel naar West-Europa gekomen. In Nederland komt nog één soort appel (*Malus sylvestris*) in het wild voor. Hij is uiterst zeldzaam en groeit alleen hier en daar nog op de Veluwe, De Achterhoek, Drenthe, op de stuwwal bij Nijmegen en in Noord-Limburg.

Elstar

De gekweekte appel, zoals wij hem nu kunnen, bloeit afhankelijk van het ras gemiddeld van half april tot eind mei en de appels worden vanaf half augustus tot half/eind oktober geplukt. Deze tijdspanne komt omdat er vroege en late soorten zijn. Zo is de Alkemene een appel die al eind augustus geplukt kan worden. Deze appel is kort bewaarbaar, enkele weken. Het is een Duits ras. Een fruitteiler zal deze appel dan ook snel verwerken/verkoopen. Terwijl een Elstar als deze geplukt wordt, vanaf de 2e week tot de laatste week van september, tot wel eind augustus daarop houdbaar is. Het ras is ontstaan uit een kruising van de Golden Delicious. Door Arie Schaap uit Elst. Eerst werd de appel aangeduid met een nummer. Na het overlijden van Arie Schaap werd er pas een naam bedacht voor de appel. De naam is ontstaan uit de plaatsnaam en zijn voornaam: 'Elstarie' dat later Elstar werd. Deze appel werd in 1975 voor het eerst geïntroduceerd in Nederland.

Tegenwoordig worden er ook snackappels geproduceerd. Daar is de Isaaq appel een goed voorbeeld van. Een vrij nieuwe soort, sinds 2017 geproduceerd en daardoor is het nog niet zo'n bekend appeltje. De appel wordt niet groter dan 60 millimeter. De appel komt van origine uit Italië en is een kruising tussen de Gala en een inheems Italiaans ras. De appel is een rood gekleurd appeltje. Als je deze appels op afstand ziet hangen of liggen zou je misschien kunnen denken dat het pruimen zijn maar als je dichterbij komt dan zie je dat het appeltjes zijn.

Conference

De Isaaq appel zou ook vernoemd zijn naar Isaac Newton. De man die de wet op de zwaartekracht ontdekt heeft. Dit doordat er een appel uit de boom viel, terwijl hij de maan zag. Daardoor kwam hij op het idee dat zowel de appel als de maan dezelfde zwaartekracht zouden hebben.

Naast de appel is er ook de peer. Deze is nauw verwant aan de appel. De peren zijn ook door de Romeinen verspreid. Appels kan je in appelmoes, sap en dergelijke verwerken. Daarvoor kan je de meeste soorten wel gebruiken. Bij peren is dat net iets anders. Er zijn namelijk handperen en stoofperen. Handperen rijpen op kamertemperatuur en zijn geschikt voor onder andere perensap en worden verwerkt in gerechten. Ze kunnen ook rauw gegeten worden, net als appels. Stoofperen zijn meer een groente en je kunt ze niet rauw eten. Deze worden gekookt.

De Conference is de bekendste handpeer en goed te bewaren. Daardoor ook het meest geteeld in Nederland. Het is een Engels perenras dat in 1894 in de handel kwam. De eerste peren worden in september geplukt.

Naast de Conference hebben we ook de Doyenné du Comice. Dit is een handpeer maar ook goed als stoofpeer te gebruiken. Deze wordt eind september geplukt. Het zijn grote, groene peren. Als deze peren een rode bloes hebben dan worden ze Sweet sensation genoemd en daarmee een mutant van Doyenné du Comice.

Een teil, dit is een pad door de boomgaard.

De bekendste stoofpeer is de Gieser Wildeman. Het meest geteeld en in 1850 op de markt gebracht. Deze peren worden geplukt vanaf half september tot begin oktober. De heer Wildeman heeft de peer gekweekt, vandaar de naam Gieser Wildeman. De boom zal het ene jaar vol hangen met vruchten en het jaar erop kan het zijn dat de boom bijna geen vruchten geeft. Ofwel de boom heeft last van beurtjaren. Door de boom te dunnen kan dit voor een groot deel voorkomen worden.

Dan is er nog een peer om in de gaten te houden. De Papple (peppel) de woorden appel en peer zijn in de naam verwerkt. Dit is een peer die het uiterlijk van een appel heeft maar smaakt naar een peer.

Bij appel- en perenbomen is er sprake van een meerjarige teelt. Vanaf het tweede jaar is er pas een oogst van appels of peren mogelijk. Dit zijn echter kleine hoeveelheden. Vanaf het derde jaar is er sprake van een redelijke productie. Er groeien gemiddeld tussen de 100 en 120 appels aan een boom. De boom bloeit, afhankelijk van het ras, zowel bij peren als bij appels gemiddeld van half april tot begin mei. In de 17e eeuw waren er 300 perenrassen bekend in Frankrijk. In de 19e eeuw waren dat er al 1000 en in de 21e eeuw waren dat er al 5000.

Ook insecten weten de weg naar de fruitbomen. Zo heb je onder andere de fruitmot ook wel bekend als de appelbladroller (een nachtvlinder). Komt dus voor op de appel en peer, maar ook op kweeper, prunus, kastanje, meelbes en de ficus. De vlinder overwintert als rups en komt verspreidt over Europa voor. De vlinder zet eitjes af op bladeren en twijgen. Ze kunnen goed tot last zijn voor de fruitteelt. Natuurlijk komen er ook allerlei ziektes voor op fruitbomen. Zoals schimmelziektes, meeldauw en schurft, maar om te voorkomen dat niemand straks meer fruit eet zal ik hier niet verder op ingaan.

Wat wel weer leuk is om te weten is dat appels last kunnen hebben van zonnenbrand. Ook appels verbranden zich als ze plotseling bloot gesteld worden aan zonlicht, door bijvoorbeeld een zomersnoei. Dit vindt dan plaats op de zonkant van de appel. Je krijg dan eerst een witte plek en daarna een donkere verkleuring.

Mocht het zo zijn dat je je eind oktober, begin november nog verveelt en niet weet wat je nu nog met je vrije tijd kan gaan doen, dan is kloken misschien wel iets voor je. Als je gaat kloken dan ga je na de pluk fruit rapen of fruit plukken dat na de pluk is blijven hangen. Vraag wel de boer eerst om toestemming en houdt rekening met elkaar.

Oud Hollandse recepten

Bron: Electrokokboek, mei 1948

Perenschoteltje

500 gr. gestoofde peren

7 1/2 dl. griesmeelpap

Schil van 1/2 citroen geraspt

60 gr. suiker

40 gr. boter

bruine basterdsuiker

Stoof de peren en bind het vocht dik. Leg de peren in een ovenvaste schotel en schenk het vocht erover. Breng de griesmeelpap op smaak met citroenrasp en suiker en bedek de peren ermee. Leg hier en daar een klontje boter en bestrooi het geheel met basterdsuiker. Plaats de perenschotel enkele minuten in een voorverwarmde oven (220 graden) om de boter te laten smelten en de suiker te laten kleuren.

Hete bliksem

2 á 3 kg. aardappelen

3/4 kg. zoete appelen

3/4 kg. zure appelen

300 à 400 gr. rookspek

zout en peper

Was het spek en breng het in ca. 3 dl. water en zout bij de hoogste schakelstand aan de kook. Schakel dan terug naar 1 en laat het spek een 1/2 uur zachtjes doorkoken. Schil in die tijd de appelen en aardappelen, was ze snijd ze in stukken en voeg ze bij het spek. Breng alles weer aan de kook bij de hoogste schakelstand, schakel dan terug naar 1 en laat alles gaarkoken. Ca. 30 minuten. Neem het spek uit de pan, schakel op 0, stamp aardappelen en appel door elkaar en maak de stampot op smaak af met zout en peper.

Appelmoespudding

500 gr. moesappelen

20 gr. gelatine

2 dl. water

125 gr. suiker

sap en schil van 1 citroen

Schil de appelen dun, snijd ze in vieren en verwijder de klokhuizen. Breng ze met het water en de dunne schil van de citroen aan de kook. Laat de appelen gaar koken. Ca. 10 minuten. Neem het moes van de plaat af, verwijder de citroenschil en los er de gelatine in op, die eerst in ruim koud water is geweekt en daarna stevig is uitgedrukt. Los eveneens de suiker in het moes op. Wrijf het moes door een paardenharen zeef en roer er tot slot het citroensap door. Laat de massa onder zo nu en dan roeren geleichtig worden en doe de pudding over in een met koud water omgespoelde vorm of rand. Laat de pudding koud worden, keer ze (indien ze moeilijk uit de vorm glijdt, dan enige seconden in heet water houden). Presenteer ze met vanillesaus.

Van het IVN-bestuur

TEKST: JACQUELINE VAN DER BENT, VOORZITTER

Aan het begin van de coronapandemie heeft de regering een noodwet uitgevaardigd die het voor besturen van verenigingen mogelijk maakt om de ALV uit te stellen of over te gaan tot een vergadering die uitsluitend via een elektronisch communicatiemiddel is te volgen. Als bestuur hebben wij er voor gekozen om de ALV uit te stellen. Dat betekent dat wij de voorjaars- en najaarsvergadering nu hebben gepland op 28 oktober. Uitgaande van het gemiddelde aantal deelnemers dat wij op z'n vergadering mogen verwachten zorgen wij voor een ruime locatie, zodat wij aan de coronamaatregelen kunnen voldoen. Per mail zal iedereen tegen die tijd op de hoogte worden gebracht, want een tweede corona-uitbarsting kan natuurlijk wederom roet in het eten gooien. Mocht dat zo zijn, dan zullen wij alsnog over moeten gaan op een skype of zoomverbinding, maar daarover zal iedereen op tijd over worden geïnformeerd.

Op de agenda van de ALV staan bestuurlijke wijzigingen op het programma en ik ben blij te kunnen melden dat wij onder de nieuwe lichting gidsen een nieuwe voorzitter hebben gevonden: Anne-Karien Kortenbout. Een enthousiaste nieuwe gids in opleiding met de nodige ervaring. Als bestuur presenteren wij haar als kandidaat voor het voorzitterschap. Zij zal zich ongetwijfeld zelf presenteren, maar de gesprekken en bijeenkomsten waarin wij als leden van het bestuur met haar kennis hebben gemaakt, geeft ons veel vertrouwen in de toekomst.

Wat doet deze tijd met ons? Het publiek trekt massaal naar buiten, de natuur in. Er wordt genoten van de bossen en alle geluiden die er weerklinken, van de stranden, de heldere luchten. Iets wat wij al wisten wordt nu door een veel grotere groep (her)ontdekt. Dat is een kans voor ons bij het uitvoeren van onze activiteiten, die op beperkte schaal plaatsvinden in een al dan niet aangepaste vorm. De lessen van de natuurgidsenopleiding zijn gestopt. De deelnemers kunnen natuurlijk wel hun gekozen natuurgebieden in, maar de regelmaat van de lessen en het contact met elkaar en met de docenten voelt als een groot gemis. Hopelijk kunnen wij in september toch weer een start maken.

De natuur is weer tot volle wasdom gekomen en veel nieuw leven heeft zijn intrede gedaan. In onze tuin heb ik dit jaar voor het eerst heel kleine jonge eekhoorns gezien. Nooit eerder is dat voorgekomen. Bijzonder in dit geval was, dat er geen ouder te bekennen was. Een van dat stel, het waren er drie, wekte mijn aandacht. Hij of zij was niet echt een klimmertje en het kostte de jonge spruit heel veel moeite om in de boom te komen. De meeste tijd was het beestje bezig om op de grond zijn kostje bij elkaar te

scharrelen. Er sprak geen vertrouwen uit dat het goed zou gaan en mijn vrees werd bewaarheid. Enkele dagen later trof ik het diertje aan onder een boom. Met twee honden in de buurt niet het beste idee om de eekhoorn daar te laten liggen. De eekhoornopvang gebeld. Lunteren bleek de dichtstbijzijnde opvang voor deze regio te zijn. Op hun aanraden het diertje niets gegeven (met een dikke handschoen opgepakt) en in een afgesloten doosje met luchtopeningen naar de opvang gebracht. Het diertje daar op zondag afgeleverd. Bij de opvang hadden zij al meer kleintjes binnen gekregen zonder ouder. Er is kennelijk een voedsel- en watertekort waardoor de moeder verder van het nest af het voedsel moet zoeken en haar kroost dus langer alleen moet laten. Wat de kleintjes in de tussentijd allemaal doen weten wij natuurlijk niet, maar de kans is groot dat de moeder haar kleintjes niet meer heeft teruggevonden.

Een paar dagen later met de opvang gebeld hoe het met de kleine is afgelopen. Niet goed helaas. De jonge eekhoorn had zijn rug gebroken! Mogelijk een keer uit de boom gevallen. Dat antwoord had ik niet verwacht. De andere twee doen het overigens goed en groeien gestaag.

Natuurwandeling

Natuurwandeling Park Vliegbasis Soesterberg

Park Vliegbasis Soesterberg is een juweeltje als het gaat om natuur, landschap en militaire geschiedenis; een prachtige combinatie.

Wij gaan wandelen vanaf het museum naar enkele mooie plekken in en rondom het voormalige munitieparkgebied; een voormalige blusvijver van de militaire brandweer, een kijkje in een van de voormalige munitiebunkers en bij helder weer is vanaf het hoogste uitzichtpunt van de basis zelfs Amsterdam Arena en de Vitustoren van Hilversum in zicht. Natuurlijk komt er ook een stukje Koude Oorlog geschiedenis bij om de hoek kijken.

Wandeling: zondagochtend 11 oktober 2020 van 09:00-11:00 uur

Start: Nationaal Militair Museum, Verlengde Paltzerweg 1.3768 MX Soest. Start fietsenparkeerplaats, naast parkeerplaats P1. Verrekijker en fototoestel meenemen graag!

Inlichtingen: aanmelden verplicht, maximaal 6 personen per gids: Geert Kuitenbrouwer 06 53909363

Munitiebunker

foto: Geert Kuitenbrouwer

Korstmossen indicator voor luchtvervuiling

TEKST: SIMONE LAANBROEK

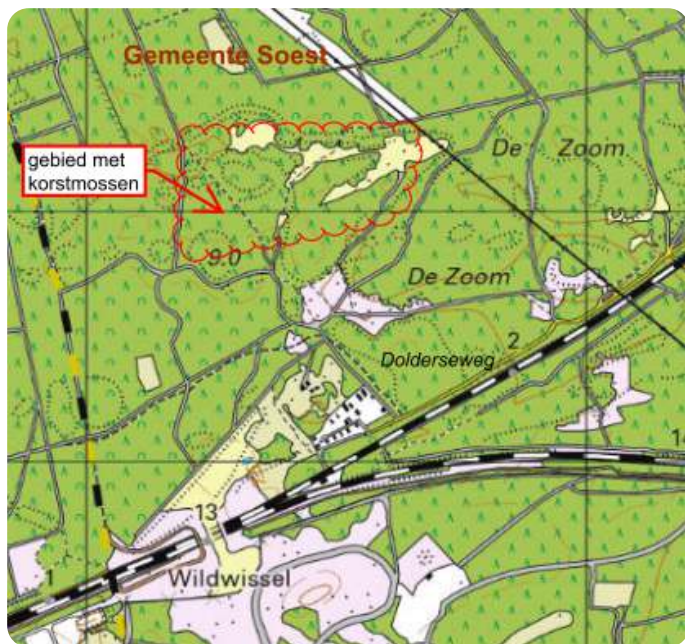
In de vorige Grote Ratelaar schreef ik al over het gebied De Hees en De Zoom met zijn korstmossen en het korstmossen herstelplan. Nu wil ik wat verder ingaan op de korstmossen.

Wat is een korstmos?

Anders dan de naam doet vermoeden, is een korstmos (licheen) geen mossoort, maar een symbiose van groenalgen of soms cyanobacteriën (blauwwieren) met een schimmel. De naam korstmos is echter zo ingeburgerd, dat aanpassen daarvan veel problemen zou opleveren. Een symbiose is het samenleven van twee organismen van verschillende soorten, waarbij de samenleving voor ten minste één van de organismen gunstig of zelfs noodzakelijk is. De beide partners heten symbionten. Sommige algensoorten die in korstmossen voorkomen, kunnen ook vrij leven, de schimmel wordt echter nooit zonder de alg aangetroffen.

Ingebed in het schimmelweefsel leven eencellige algen of cyanobacteriën, deze zorgen voor het voedsel. Koolhydraten zoals glucose worden gemaakt middels fotosynthese, waarbij lichtenergie wordt gebruikt om koolstofdioxide en water om te zetten in de koolhydraten, hier komt zuurstof bij vrij. De bouwstoffen voor eiwitten en vetten, zoals stikstof en fosfor worden afhankelijk van het groeitype gehaald uit het substraat (schors, steen, zand), uit zwevend stof uit de lucht dat zich aan het korstmos hecht, of uit in regenwater opgeloste stoffen. De schimmel zorgt voor structuur, bescherming en houvast op een substraat. Schimmelpartners produceren dikwijls bittere chemische stoffen die het korstmos beschermen tegen vraat. Korstmossen zijn dus afhankelijk van licht en water. Korstmossen die bijvoorbeeld in Europa op bomen groeien, zitten vooral aan de zuidwestkant, daar is de grootste beschikbaarheid van licht en water.

Korstmossen bestaan dus voor een groot deel uit een schimmel. Mossen staan dicht bij de gewone planten, ze zijn het meest verwant aan varens en paardenstaarten. Groene tapijten mossen en korstmossen zijn ecologisch wél verwant. Ze vervullen vaak een vergelijkbare rol in een ecosysteem en meestal is dat op microniveau. Een mat van mos of korstmos vormt een wereld op zich.

Bouw

Het korstmosplantje wordt een thallus genoemd. Er zijn globaal de volgende vormen te onderscheiden:

- Korstvormige soorten: deze zijn korrelig of glad en liggen dicht op het substraat.
- Bladvormige soorten hebben een duidelijke laagstructuur: een merg (medulla) en een schorslaag (cortex). Tussen schors en merg ligt een laag met algen. De schorslaag beschermt de rest van het korstmos tegen schadelijke uv-straling en te sterke uitdroging.
- Struikvormige soorten bestaan uit bundels vertakkende, bandvormige lappen die aan één kant aan het substraat zijn vastgehecht.
- Baardmossen bestaan uit lange, ronde draden, die op één plaats aan het substraat vastgehecht zitten. Ook hier is een merg en schorslaag aanwezig.

Op het thallus kunnen diverse aanhechtings- en voortplantingsonderdelen aanwezig zijn.

Biodiversiteit

Bijna alle schimmels uit de korstmossen behoren tot de ascomyceten (zakjeszwammen). Op de hele wereld komen zo'n 30.000 ascomyceten voor, waarvan ruim 40% korstmossen vormt. Een voorbeeld van ascomyceten die geen

Rode heidelucifer

Foto: Jan Jonker

korstmossen vormen zijn de bekerzwammen.

In Nederland komen op het moment zo'n 700 soorten korstmossen voor. De helft daarvan heeft hooguit een tiental vindplaatsen bekend of gaat sterk achteruit, ze staan op de Rode Lijst.

Er is wereldwijd nog maar weinig over de verschillende soorten korstmossen bekend. Verder is de Nederlandse korsmosflora aan grote veranderingen onderhevig. Vandaar dat er, zelfs in Nederland, nog wel eens soorten die nieuw voor de wetenschap zijn beschreven worden. Zelfs in bepaalde door de mens beïnvloede milieus komt dit voor.

Ecologie en luchtverontreiniging

Veel korstmossen zijn net als planten gebonden aan een bepaalde biotoop. De belangrijkste verschillen in voorkomen tussen verschillende soorten korstmossen worden bepaald door de zuurgraad van het substraat, voedselrijkdom (bijv. zand is voedselarmer dan humus en eikenschors is voedselarmer dan schors van vlier) en vochtigheid. Hiermee hangt ook samen lichte/open en donkere/beschutte plaatsen.

Korstmossen reageren snel op veranderingen in het milieu of (indirect) op veranderingen van de eigenschappen van het substraat. Hierdoor zijn ze bruikbaar als meetinstrument voor luchtverontreiniging. In Nederland bestaat op de zandgronden al sinds 1988 een ammoniakmeetnet voor korstmossen. Momenteel zijn er vijf provincies die hieraan meedoen, ook Utrecht. Bijna 20.000 bomen worden elke vijf tot tien jaar bemonsterd. Het blijkt dat de Utrechtse Heuvelrug, de Veluwe en Drenthe de schoonste gebieden zijn wat betreft vervuiling door bemesting, maar de achteruitgang in deze gebieden gaat nog steeds door, ondanks alle ammoniak beperkende maatregelen. In sommige gebieden met veel intensieve veehouderij is er wel een verbetering. Het noorden van Nederland is relatief schoner dan het zuiden. Zwaveldioxide speelde tot in de jaren tachtig een belangrijke rol bij het verdwijnen van veel soorten korstmossen. Ammoniak is nu de grootste veroorzaker van de achtergang van soorten.

Zoals al gemeld komen in het gebied De Zoom nog enkele zeldzame korstmossen voor. Om deze meer kansen te geven gaat de natuurwerkgroep in de komende tijd verder met onderhoudswerkzaamheden. Boomlijken (afgestorven en omgevallen bomen) en eikenstrubben zullen worden vrijgezet. Corridors waar nog korstmossen voorkomen gaan we verbreden en ontdoen van de toplaag. We hopen daarmee de korstmossen een toekomst te geven.

Gebogen schildmos

Foto: Jan Jonker

Met dank aan Kok van Herk, korstmosdeskundige, Hans Kamerbeek en Jan Jonker, beiden natuurwerkgroepleden.

Bronnen:

Wikipedia, De Bryologische en Lichenologische Werkgroep (BLWG, een werkgroep van de landelijke KNNV) en foto's en kaartje Jan Jonker.

Open rendiermos, kronkelheidestaartje, rood bekermos Foto: Jan Jonker

Ezelspootje *Cladonia zopfii*

Girafje *Cladonia gracilis*

Varkenspootje *Cladonia uncialis*

Gevorkt heidestaartje *Cladonia furcata*

Kronkelheidestaartje *Cladonia subulata*

Bruin bekermos - *Cladonia grayi*

Vogelwerkgroep

Nu de coronamaatregelen wat versoepeld zijn gaat de vogelwerkgroep weer excursies aanbieden. Carpoolen is nu weer toegestaan met de aanbeveling om een mondkapje te dragen. We gaan niet te ver weg. Tijdens de excursie houden we anderhalve meter afstand van elkaar.

Vogelexcursie Willeskop (dinsdag 13 oktober)

Dit gebied kenmerkt zich door weilanden en waterpartijen. Hierdoor is het in beginsel rijk aan vogelsoorten. We hopen enkele steltlopers te kunnen ontdekken, een aantal soorten ganzen/eenden en natuurlijk diverse weidevogels, misschien nog de bruine kiekendief en met wat geluk ook nog de roerdomp.

Ook kunnen wij misschien nog wat trekvogels zien of horen; de najaarstrek is immers in volle gang. Verzamelen om 9.00 uur op de parkeerplaats bij sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7 te Driebergen. Terug rond 13.00 uur.

Aanmelden bij Emile Sanders via email (voorkeur) sepa@xs4all.nl; indien per email niet mogelijk dan op telefoonnummer 030-229 38 10.

Vogelexcursie Noordwaard (zondag 15 november)

We gaan naar de Brabantse Biesbosch voor de diverse soorten ganzen en eenden. Maar een overvliegende visarend of zelfs zeearend is ook zeker mogelijk!

We rijden met de auto door dit gebied en lopen zeker ook een stuk.

We vertrekken om 8.00 uur van sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7 te Driebergen. Terug om ongeveer 17.00 uur. De benzinekosten worden gedeeld.

Aanmelden bij Joke Lubach: jflubach@gmail.com of 0343-441922.

Vogelexcursie Arkemheen en Delta Schuitenbeek (zondag 13 december)

In Arkemheen zijn in december ganzen en steltlopers zoals goudplevier, kempfaan en bonte strandloper te verwachten. In de randmeren zitten eenden: duizenden smienten, kuifeenden en tafeleenden en enkele nonnetjes en grote zaagbekken. Ook zeearend, slechtvalk en smelleken kunnen langskomen. In Delta Schuitenbeek kunnen kleine zwanen zitten.

We rijden per auto langs Nekkeveld en gemaal Hertog Reinout en lopen bij Delta Schuitenbeek naar de hut of over het fietspad over de dijk.

Vertrek om 8.00 uur vanaf de parkeerplaats van sportcomplex Hoenderdaal, Hoendersteeg 7, Driebergen. We delen de benzinekosten (per auto 12 euro).

Aanmelden bij Nicolien Drost: ndrost@droho.nl of 030-6563717.

Trekvogels tellen bij de Treekerpunt

Sinds zaterdagochtend 12 september tellen we weer trekvogels bij de Treekerpunt van 8.30 tot 12.00 uur. We tellen elke zaterdagochtend tot en met 14 november en we

houden anderhalve meter afstand van elkaar.

De Treekerpunt ligt ten oosten van Pannekoekenhuis Bergzicht aan de weg van Maarn naar Amersfoort (Treekerweg 1, Woudenberg). Ga bij het stoplicht naar het oosten en volg de weg tot hij afgesloten is voor auto's. Ga vanaf de parkeerplaats de hei op en loop via de trap de heuvel op. Daar staan wij.

De resultaten van de trektellingen worden ingevoerd op trektellen.nl.

Goudplevier

Foto: Jan Katsman

Midweekgroep

We gaan weer voorzichtig proberen gezamenlijk te wandelen. "Voorzichtig" houdt in:

- Wees terughoudend met carpoolen en ga bij voorkeur op de fiets
- Geef je van tevoren op als je wel meegaat (afzeggen hoeft niet).
- De lijst van deelnemers wordt bewaard.
- We gaan niet ergens gezamenlijk koffie drinken maar nemen iets te drinken mee.
- Bij de wandeling lopen we ver uit elkaar en concentreren ons op de natuur en minder op de conversatie.

Voor wie het verstandiger vindt niet mee te gaan, worden de wandelingen zodanig beschreven, dat ze een bruikbare wandeltip worden voor de eenzame wandelaar.

Als de omstandigheden onverhoopt verslechteren, gaan we weer terug naar het systeem waarbij wij allen eenzame wandelaars zijn.

Het programma voor het laatste kwartaal van 2020:

14 oktober	Birkhoven
28 oktober	Darhuizen
11 november	Nonnenland
25 november	Amerongse Bos
09 december	Bunsingrooute
23 december	Vliegbasis en Paltz

We verzamelen telkens om 9.30 uur.

Inlichtingen bij Arend van Oosten, arendvanoosten@gmail.com of 030-6932617.

Mossenwerkgroep

De mossenwerkgroep is actief in het winterseizoen en we hebben dan elke maand een excursie. We halen een gebied dan “helemaal overhoop” zoals Annemiek het zegt. Want om mossen te vinden moet je op de kleine details letten, een waardevolle verscherping van de natuurbeleving. We kijken niet alleen naar de grond, maar ook op boomstammen, in kuilen, in putten, achter richeltjes, op grafstenen, enzovoorts. Met permissie van de eigenaar verlaten we waar nodig het pad om een goede inventarisatie te maken. En stiekem zien we dan onderweg nog veel meer mooie dingen. We helpen elkaar om mossen steeds beter te herkennen en wat we niet weten gaat mee in een bakje. Op de dinsdag- of woensdagavond na de excursie gaan deze vondsten onder de microscoop, waarbij we net zo lang verhit discussiëren tot ze een naam krijgen. Iedereen is welkom om met ons mee te gaan.

Na jarenlang trouwe dienst (waarvoor we heel erg dankbaar zijn) heeft Matthijs van Hoorn de coördinatie van de werkgroep overgedragen aan Bert Geerdes en Jan Ensing. Als je interesse in mossen hebt, stuur een mailtje, dan kom je op de mailinglijst. In verband met corona kan het programma veranderen en is het handig om je van tevoren op te geven. Zeker voor de determinatieavonden, want de capaciteit van het zaaltje is beperkt. Gelukkig is er tegenwoordig een digitale microscoop, dus kunnen we ook digitaal beelden delen (zie foto). Ook voor Vlieland graag tijdig opgeven, dan kunnen we wellicht samen onderdak regelen.

Excursie landgoed Beukenrode (zaterdag 24 oktober)

We verzamelen 10.00 uur bij station Driebergen-Zeist of 10.15 uur bij kruising Driebergsestraatweg - Beukenrodelaan. Het is een mooi landgoed op de Heuvelrug. De bewoners zijn benieuwd welke mossen er groeien; dat gaan wij ontdekken.

Determinatie (woensdag 28 oktober)

Torenlaantheater, Torenlaan 38, Zeist.
Aanvang 20.00 uur.

Mossenweekend Vlieland (vrijdag 27 november t/m zondag 29 november)

Vertrek 19.00 uur boot Harlingen. Amanda Lijnema is lid van onze mossenwerkgroep én boswachter op Vlieland. Ze heeft samen met collega Sjoukje Mulder een mooi programma gemaakt met aandacht voor mossen en korstmossen. Is onder de huidige omstandigheden coronaproof uit te voeren. Zaterdag bezoeken we de Oude (eenden)Kooi, Bomenland (met veenmossen) en Lange Paal. 's Avonds determineren we onze vondsten. Zondag bezoeken we de met mos begroeide oude iepen en grafstenen op de begraafplaats en het Elfenpaadje, een mooi mosrijk eiken-berkenbos. We moeten vanwege corona zelf voor onze slaapplekken zorgen.

Korstmossenexcursie Heidestein (zaterdag 19 december)

Verzamelen om 10.00 uur in Zeist bij de ingang aan de Prinses Margrietlaan / einde van Hoog Kanje. Normaal kijken we naar bladmossen, maar deze keer gaan we ons in de korstmossen verdiepen.

Determinatie (dinsdag 22 december)

Torenlaantheater, Torenlaan 38, Zeist.
Aanvang 20.00 uur.

Meedoen? Stuur een berichtje naar Bert Geerdes, bert.geerdes@xs4all.nl, 030-2210321 of Jan Ensing, jan@natuurverkenner.nl, 06-31662069

Beeld van digitale microscoop

Foto: Jan Ensing

Mossen zoeken

Foto: Jan Ensing

Excursie Amerongse berg

TEKST:LODEWIJK CRIJNS

Lodewijk stuurde ons dit verslag gemaakt n.a.v. een excursie in het kader van de IVN-opleiding tot natuurgids op 7 maart net voor Corona roet in het eten gooide.

De excursie begon op de Burgwal te Amerongen.

Educatieve grafheuvel

Foto: Natuurfotografieheuvelrug-IVN-KNN

Onze groep loopt als eerste naar het uitzichtpunt over de Amerongse bovenpolder, alwaar een mooi uitzicht over de meertjes die beneden zichtbaar zijn. In de verte kasteel Amerongen en de Amerongse benedenpolder. Het grote hoogteverschil is ontstaan door uitslijping door de Rijn die hier vroeger langs liep en wel enkele honderden meters breed was. Wij vervolgen onze tocht richting Amerongse berg. We bezichtigen een van de vele grafheuvels die hier lang geleden zijn aangelegd. Enkele opvallende waarnemingen: in het voorjaar de paddentrek met duizenden padden, die met behulp van vrijwilligers de weg worden overgezet. Het begrip kwelwater: water dat onder druk uit de bodem omhoog komt, meestal stromend van een ondergrondse stroom van een hoger gedeelte naar een lager gebied. We horen en zien een koperwiek: zo groot als een merel, lichtbruin van kleur met een roestrode flank. We horen een grote bonte specht en een vink fluiten.

We staan stil bij een Weymouthden, de pinus strobus, uit de dennenfamilie. Het is een conifeer die uit Amerika komt. Kenmerkend is dat er vijf naalden uit een punt komen. De dennenappel is met hars bezet. De lariks behoort ook tot de coniferen en is de enige die in de winter zijn naalden verliest. Ook kenmerkend zijn de 'appeltjes' aan de lariks, ook wel lork genoemd. Gewezen wordt op de uithollingen in de berg: diep door ijssmeltwater, veel minder diep door sneeuwsmeltwater. Imponeerend is een beuk, die door een blikseminslag is gespleten, maar beiderzijds doorgroeit. De vuilboom of sporkehout is een struik met rode bessen, die veelvuldig in de bossen voorkomt en bezocht wordt door bijen.

Eenzame eik

Foto: Natuurfotografieheuvelrug-IVN-KNNV

Bijna boven op de Amerongse berg blijkt een eenzame eik het middelpunt van een 'wiel'. De rand van het wiel is een wandelpad dat als 'manege' in het verleden is aangelegd voor de dames van kasteel Amerongen om paard te rijden. Na een klim bereiken we het hoogste punt van de Amerongse Berg: 69 meter boven zeeniveau. Weer afdalend bekijken we een podzol profiel: bladerlaag, het uitstromende deel, het instromende deel, zand. Inmiddels zijn we op de terugweg van onze wandeling. We krijgen uitleg dat de takken van een beuk tevens een bescherming zijn voor de beuk zelf. Bij het eind van onze tocht komen we bij de tabaksschuur. Hier werden tabaksbladeren, het omhulsel van een sigaar, verbouwd onder andere voor de sigaarfabriek Ritmeester in Veenendaal, die nu niet meer bestaat. De bladeren werden in de tabaksschuur te drogen gehangen. Door een schimmel in de jaren vijftig is deze tabakscultuur ten onder gegaan. Aan het eind van onze wandeling wacht de vrouw van Leendert ons op met koffie en thee, een mooie afsluiting van een leerzame ochtend.

Smeltwaterdal

Foto: Natuurfotografieheuvelrug-IVN-KNNV

Op de schop

TEKST EN FOTO'S: LAURA SMULDERS

Dit voorjaar nam ik onze tuin letterlijk op de schop. Geïnspireerd door de cursus Tuinreservaten van onze eigen IVN-afdeling (najaar 2019), en de zee van tijd die tijdens de corona-lockdown ontstond, ben ik aan de slag gegaan om van onze achtertuin een kleine natuurvriendelijke oase te maken.

De vorige bewoner had het linkerdeel van de tuin ooit afgestaan aan de woningbouw. Zodoende bestond het perceeltje alleen uit onderhoudsarme struiken als sneeuwbes en laurierstruiken, een verdwaalde hult en twee verdrongen rode kornoeljestruikjes. Het geheel oogde een beetje somber, en bood niet veel variatie. Daar wilde ik iets aan veranderen.

Aan de hand van de cursus maakte ik in de winter een plan. Het doel was om de tuin natuurvriendelijker te maken, om de natuur een handje te helpen en zoveel mogelijk insecten, en wie weet, nieuwe vogelsoorten naar de tuin te lokken.

De struiken moesten eruit, en daarvoor in de plaats wilde ik in ieder geval een vijver, en zoveel mogelijk inheemse planten. Als ik dan toch bezig ging, waarom dan niet de struiken en ander snoeiafval verwerken in een takkenril, die meteen deel uitmaakt van de tuinafscheiding?

We hadden al een schutting van gevlochten wilgentenen. Die hebben we (na een middagje knotten bij de boer) verlengd, aangevuld met een deel ligusterhaag.

Toen de basis af was, heb ik van planken van een oude schutting een compostbak gemaakt. Oude vloerplanken verwerkt tot een egelhuis, en nog wat restjes hout en stammetjes omgetoverd tot een insectenhotel. Het laatste was een succes. Het hing nog geen dag, of er hadden al meerdere hotelgasten hun intrek genomen. Het egelhuis daarentegen is tot nu toe onbewoond gebleven. In plaats daarvan overnachten ze liever in de schuur (op nog geen meter afstand van hun mooie nieuwbouwhuis).

Twee regentonnen moeten de tuin in tijden van droogte van water voorzien. In de praktijk blijkt dat lang niet voldoende. Bij gebrek aan regen wordt de voorraad niet aangevuld, en omdat een houten ton niet droog mag staan, kun je hem ook niet tot de bodem leeg scheppen. Dat is iets om nog over na te denken.

Voor de beplanting heb ik gekozen voor veel inheemse soorten. De honingbij vliegt op zo'n beetje alles, maar ik wilde juist iets bieden voor andere bestuivers. De hult, kornoelje en Gelderse roos heb ik een ander plekje gegeven en daarnaast een hondsroos en een sleedoorn geplant. In de border heb ik gekozen voor planten als longkruid, duizendblad, pimpernel, veldsalie, ijzerhard, akelei en grote kaardenbol, aangevuld met margrietten, kaasjeskruid en toch ook een hoekje (hoewel niet inheems) met goudsbloemen en phacelia. Rondom de vijver heb ik smeerwortel en smalle weegbree geplant, omringd door knikkend nagelkruid en de ingeburgerde donkere ooievaarsbek.

Tuin in december

Tot nu toe heb ik zoveel meer insecten in de tuin gezien dan ooit tevoren. Behalve een heleboel hommels en zweefvliegen ook veel wantsen (een pyjamawants speciek op de venkel, en zuringgrandwants op de zuring), vlinders en allerlei kevertjes en soorten wespen.

De vijver is een verhaal apart. Van een buurvrouw kreeg ik kikkerdril van de bruine kikker. Deze hebben als voer gesdiend voor een familie bootsmannetjes. Uiteindelijk heb ik ingegrepen en 46(!) bootsmannetjes afgevoerd. Nu zie ik langzaam allemaal kleine kikkertjes uit de vijver op het droge komen. Een groene kikker die de vijver sinds kort bewoont, ving laatst een jonge (maar niet eens zo'n heel kleine) pad. De vijver is niet zo vriendelijk als het lijkt, maar des te fascinerender.

Over 6 jaar wordt onze woning gesloopt, maar tot die tijd bescherm ik het stukje 'natuur' in mijn eigen kleine reservaatje.

Tuin in juli

Kanotocht KR succes!

TEKST: MARK LUINENBURG

Zaterdagmiddag 25 juli konden we alsnog de kanowandeltocht Kromme Rijn laten plaatsvinden nadat we de eerste plandatum in juni hadden moeten opschorten. Want samen in een kano, ook al ben je buiten, was volgens de Coronamaatregelen uit den boze. In juli werd het regime gelukkig allemaal wat soepeler en konden we de mensen die zich hadden aangemeld (de tocht was eind mei al volgeboekt) opnieuw bevestigen. Voor de paar mensen die afvielen (omdat de nieuwe datum niet schikte) konden we anderen van de reservelijst een plaats geven. Helaas meldden enkelen zich kort voor die zaterdag alsnog af om diverse redenen waardoor de deelnemersgroep kromp van 13 tot 9 personen.

Niet getreurd. De groep had er zin in – ook al regende het iets – en na een korte introductie en met de nodige aanwijzingen van Mewis Breij van Camping Strosteeg zijn we de Langbroekerwetering afgepeddeld richting Odijk. Bij de stuw met vistrap de kano's over moeten hevelen en was het tijd voor een korte verhandeling over de historie van het landschap en het waterbeheer. Vervolgens verder over de Kromme Rijn naar Bunnik, waarbij we onderweg konden genieten van de rijkelijk begroeide oevers, mooie overhangende wilgen, van futen en meerkoeten en hun jongen, een snel wegschietende ijsvogel enzovoort.

Uiteraard ook veel oog voor de natuur.

Foto: Agnes Hinderink

Net voor landgoed Niënhof de kano's op de kant getrokken en wandelend verder gegaan, door het broekbos en tot aan het veld bij het landgoedhuis. Hier vertelde deelnemend IVN-er René Wassenberg ons meer over het belang en de natuurwaarden van de Niënhof en wees ons

enkele bijzondere bomen zoals de trompetboom, de dubbel geveerde doodsbeenderenboom en de Mongoolse linde.

We hadden nog even tijd voor wat sapdrankjes en rozijnenbollen, waarna we weer terug liepen naar de kano's, ondertussen af en toe stilstaand bij essen(-takkensterfte), elzen, mos- en zomereiken (knoppergallen!). Stroomopwaarts terug peddelend naar Driebergen werd het steeds zonniger en dat maakte het ook nog een sportieve tocht (die de meesten 's avonds nog wel voelden).

Het gaat super!

Foto: Anne-Karien Kortembout

Na ruim 4 uur waren we terug bij Camping Strosteeg en ging ieder zeer tevreden huiswaarts. Complimenten voor de mooie route, de toelichtingen en veel dank aan Mewis Breij en ook kanoverhuurbedrijf Paviljoen Buiten in Odijk voor het faciliteren van deze tocht. Alle deelnemers waren erg positief, wilden graag een tijdelijke whatsapp-groep voor het uitwisselen van alle gemaakte foto's en filmpjes, en hielden zich aanbevolen voor een volgende kanotocht!

Even rechten die rug!

Foto: Anne Karien Kortembout

Waarneming punt.nl

TEKST: MATTHIJS VAN HOORN

De KNNV heeft met waarneming.nl afspraken gemaakt om het ook te kunnen gebruiken als een KNNV-waarnemingsdatabase. Ook onze afdeling kan hieraan bijdragen. www.waarneming.nl is een website waar iedereen waarnemingen kan invoeren van alle soortgroepen. De site bestaat sinds 2004. Je kan op een nauwkeurige kaart of satellietfoto precies aanklikken waar je iets gezien hebt. Je kan ook de waarnemingen van alle andere mensen zien die soorten hebben ingevoerd, per soortgroep of per gebied.

Het is leuk om voordat je naar een gebied gaat even te kijken wat je in een bepaalde periode in dat gebied kan verwachten. Je kunt zelfs via een excursieplanner kijken welke waarnemingen rond een bepaald punt gedaan zijn. Zo kun je van tevoren een idee krijgen waar je in een gebied wilt gaan kijken. Je kan ook wanneer je de eerste tijdfotof of vuurfuffer ziet even op de site kijken of deze al meer gezien is dit jaar, of dat je de eerste waarnemer bent. Het Utrechts Landschap kijkt ook op deze site i.v.m. het beheer van hun terreinen. Voor hun is de 'exacte' locatie van een waarneming van belang.

Er is in 2009 een koppeling tot stand gebracht voor de KNNV-afd. Zeist. Dat wil zeggen dat als je intypt www.knnvzeist.waarneming.nl dan krijg je alleen de waarnemingen te zien welke binnen ons werkgebied liggen.

Om nu zichtbaar te maken welke waarnemingen door KNNV-leden worden ingevoerd is het van belang dat KNNV leden die waarnemingen door geven op de site, instellen dat ze lid zijn van de KNNV-afd. Zeist. Hiervoor heb je je ledennummer nodig dat op de adreswikkkel van de Natura te lezen is. Klik hiervoor onder het pulldown-menu 'Mijn waarneming.nl' op de tekst 'lidmaatschap-pen'.

Het volgende scherm verschijnt na openen van de site:

Nachtswaluw

Foto: Jan Katsman

Vogelexcursie nachtswaluwen

TEKST EN FOTO'S: NICOLIEN DROST

10 JULI 2020

Na de coronastop is dit de eerste excursie die weer door-gaat. Er hebben zich tien mensen opgegeven en iedereen gaat op eigen houtje naar de Veldschuur. Ik zou eerst met Lieke meerijden maar Lieke is verkouden en blijft dus thuis. Dus rijd ik mee met Ria en Liesbeth uit Werkhoven.

We zijn vroeg bij het Leersumse Veld en wachten op de andere deelnemers en op de excursieleider Jan Katsman. Het is windstil en half bewolkt. We lopen over de hei naar de bosrand waar we de nachtzwaluwen verwachten. Eigenlijk zijn we veel te vroeg. We horen diverse zanglijsters zingen. Jan verwacht de eerste nachtzwaluw om 22.00 uur, maar pas om 22.20 uur laat de eerste zich horen. Maar dan horen we ze ook van alle kanten. Ratelend en roepend en vleugel klapperend. Soms zien we er even een vliegen. Ook zien en horen we nog een houtsnip.

Na een halfuurtje stelt Jan voor om langzaam terug te lopen. Ook onderweg horen we ze nog roepen en er lijken er wel twee om ons heen te vliegen. Zeer voldaan zijn we om 23.30 uur terug bij de auto's. Iedereen heeft de nachtzwaluwen gezien en gehoord.

Landelijke natuurwerkdag

TEKST: SIMONE LAANBROEK

Per 1 juli werden de maatregelen met betrekking tot Covid 19 verder versoepeld en mocht er weer op het terrein van het Utrechts Landschap gewerkt worden. Direct een afspraak gemaakt met de assistent boswachter om te bespreken welke werkzaamheden we konden gaan uitvoeren in de Kozakkenput en wat een mooie klus zou kunnen zijn voor de landelijke natuurwerkdag, die zoals gebruikelijk op de eerste zaterdag van november (7 november) wordt gehouden. Terwijl we (Rense Kragten, assistent boswachter, Hans Kamerbeek en Jan Jonker, mede natuurwerkgroepleden en ik) naar onze laatste werklocatie in de Kozakkenput liepen, werd al snel duidelijk wat we als natuurwerkgroep konden doen. De Amerikaanse vogelkers was flink uitgelopen en vormde bijna een oerwoud. Voor de natuurwerkgroep de komende maanden werk genoeg om deze invasieve exoot te bestrijden.

Ecoduct Sterrenberg 2014

Foto: Hart van Heuvelrug

Bij het ecoduct Sterrenberg aangekomen, zagen we dat het ecoduct flink begroeid is met opslag. Het ecoduct Sterrenberg is in 2012 vrijgegeven en overspant de A28 tussen de Den Dolder en Soesterberg. Het heeft een overspanningslengte van circa 65 meter. De effectieve breedte op het ecoduct bedraagt ongeveer 36 meter. Het ecoduct verbindt twee delen van de Utrechtse Heuvelrug met elkaar.

Kleine dieren hebben niet zoveel last van alle opslag, maar reeën willen uitzicht hebben en zien graag waar ze naar toe gaan. Om te beslissen wat er gedaan kan en mag worden, ging Rense intern overleg plegen. De week erna de situatie nogmaals bekeken, nu samen met boswachter Rob Veenbrink. Besloten dat we op de landelijke natuurwerkdag het ecoduct zoveel mogelijk gaan vrij maken van dennenopslag. Dat is een flinke, maar wel mooie klus.

Het is nog niet duidelijk hoe de pandemie zich zal ontwikkelen, dat kan nog roet in het eten gooien. Pas in september zal het Utrechts Landschap beslissen of de werkzaamheden op de landelijke natuurwerkdag op hun terrein door mogen gaan.

Mocht de locatie ecoduct dit jaar niet doorgaan, dan wordt gezocht naar een passend alternatief. Aanmelden voor de landelijke natuurwerkdag kan via de website, daar staat dan ook verdere informatie over de praktische zaken. Voor vragen en informatie kan ook contact worden opgenomen met Simone Laanbroek, 06-57075182, secretaris@heuvelrug.knnv.nl

Situatie zomer 2020

Foto: Simone Laanbroek

Winterbomenwandeling IVN

Wij gaan weer proberen om boomsoorten te herkennen aan hun winter- uiterlijk onder leiding van gids René Wassenberg.

Het boekje 'Winterflora, bomen en struiken' zal hierbij onze leidraad zijn. ISBN nummer : 978-90808-15872 uitgeverij: Natuurmedia. Schrijver: Dirk Slagter Of een vergelijkbaar boekje natuurlijk.

Landgoed Sandwijck was een onderdeel van het voormalige klooster Oostbroek, alwaar het huidige hoofdkantoor van het Utrechts Landschap is gevestigd. Sandwijck is een mooi gerestaureerd parklandschap geworden met een grote variatie aan glooiingen, boomsoorten en zichtassen. Wat kunnen wij daar verwachten? Denk hierbij aan moseik, sequoia, rode beuk etc.

Kom zoveel mogelijk met de fiets. Er is daar weinig parkeerruimte. Auto's eventueel in de Bilt zelf parkeren. Neem ook verrekijker en/of fototoestel mee.

IVN winterbomenwandeling: zondag 29-11-2020 van 10:00-12:00 uur

Start: Landgoed Sandwijck, Utrechtseweg 301, 3731 GA De Bilt (parkeerterrein Huis Sandwijck).

Inlichtingen: wandelingen@ivnhkr.nl. Aanmelding van tevoren verplicht. Maximaal 6 personen per gids.

Everdinger- waarden

TEKST EN FOTO: ARNOUT IMHOF

18 JULI 2020

Op een zonnige 18 juli ging de plantenwerkgroep weer voorzichtig op excursie. Met meer auto's dan gebruikelijk ging het naar de Everdingerwaarden. Dit gebied zal bij velen bekend zijn, maar bestaat als natuurgebied nog niet zo lang. Het is tussen 2000 en 2006 ontstaan door het uitgraven van de uiterwaarden ten behoeve van de dijkverzwaring langs de Lek. Nu vind je er een grote variatie aan biotopen: vochtig grasland, rietkragen, strangen, slikplaten, rivieroever en moerasbos. De vele orchideeën en ratelaars waren in juli al uitgebloeid, maar wilde peen, knoopkruid, sint-janskruid, jacobskruiskruid en echte valeriaan zorgden voor een ware bloemenzee.

De rietkragen vormden lange, paarse banden door de bloeiende grote kattenstaart, waar de zilverreigers en lepelaars mooi tegen afstaken. Het timoteegras was ook op het hoogtepunt van haar bloei. De wijduitstaande meeldraden gaven de aren de aanblik van lange, pluizige staarten. Tussen de algemene soorten vonden we ook opvallend veel zeldzame soorten zoals moeraskartelblad, veldsalie, kleine en grote pimpernel, blaassilene, beemdkroon, echt en fraai duizendguldenkruid en echt bitterkruid. De toevoeging "echt" hoort echt bij de naam maar geeft aan dat verwarring mogelijk is met sterk gelijkende soorten. De flora moest er dus regelmatig aan te pas komen. Hierdoor werd door de meeste floristen het kalm overvliegen van de roerdomp gemist. Opvallend was ook het talrijk voorkomen van de esparcette, een in Nederland zeldzame vlinderbloemige met lange, geveerde bladeren en een hoge tros met prachtige roze bloemen, overtrokken met evenwijdige, donkerroze streepjes.

Eveneens afkomstig uit Zuid- en Midden-Europa waren de kleine mantelanjers en het mariëtteklokje aan het inburgeren. Nu nog zeldzaam, maar wellicht in de toekomst niet meer. Dichter bij de oever van de Lek stonden kruisdistels met hun stekelige bleekblauwgroene blad en veel nog net niet bloeiende herts-munt. Direct aan de oever vonden we onder meer het geoord helmkruid en de beek-

punge. In het water nabij het stilgelegde pontje konden we na grondige determinatie van de drijvende en ondergedoken bladeren het zeldzame rivierfonteinkruid noteren. Ondertussen keerde de roerdomp terug van gedane zaken, zodat een uitrustende excursieganger erin slaagde om deze vogel alsnog te fotograferen. Bovenlangs de dijk teruglopend naar het parkeerplaatsje gingen enkelen nog op zoek naar de dubbelkelk, die op de heenreis vanuit de auto en vanaf de fiets werd vermoed. Deze planten konden worden teruggevonden, ondanks dat ze hun bloemhoofdjes aan het einde van de ochtend alweer hadden gesloten.

Geologie fietstocht

Geologie fietstocht Kromme Rijngebied

Nu eens iets anders, een leuke fietstocht langs fietsknooppunten en langs diverse aardkundige waarden in het Kromme Rijnlandschap. Een aardkundige waarde is een onderdeel van een landschap dat iets vertelt over de natuurlijke ontstaanswijze van een gebied. De geologische geschiedenis is uiteraard daarbij wel de belangrijkste.

Zo'n 150.000 jaar geleden is er een stuwwal gevormd in de één na laatste ijstijd. Hoe heette deze ook alweer? Het toekennen van een waarde aan een aardkundig object blijft altijd een subjectieve zaak.

Het boekje: "Aardkundige waarden in de provincie Utrecht" is de leidraad.

Meenemen: iets te eten/drinken voor onderweg en verrekijker en/of fototoestel, goede fietskleding en een bandenplaksetje?

Kromme Rijn fietstocht: zondag 20 december, 10:00-14:00 uur (ongeveer)

Thema: Geologie en Aardkundige Waarden

Start: Beauforthuis Austerlitz, Woudenbergseweg 70, 3711 AB Austerlitz (bij Zeist)

Gidsen: Geert Kuitenbrouwer en Pim Bredschneyder

Aanmelden verplicht: 06 53909363 Geert Kuitenbrouwer

Esparcette

Is dit een aardkundig object?

Foto: Geert Kuitenbrouwer

Verslag Hindersteyn broedvogel- inventarisatie

TEKST EN FOTO'S: NICOLIEN DROST

In 2020 heeft de vogelwerkgroep van de KNNV Zeist de tuin van kasteel Hindersteyn geïnventariseerd op broedvogels op verzoek van de eigenaar, Erik Geytenbeek. Het adres is Langbroekerdijk 119 te Langbroek.

Het terrein is geschat op ongeveer 10 ha. Het gebied is 6 keer bezocht: op 22 maart, 4 en 18 april, 3 en 24 mei en 9 juni, 's ochtends van 7.00 tot 8.00 uur. Tijdens de eerste keren waren er 3 deelnemers, daarna heb ik wegens Corona in mijn eentje geïnventariseerd. Op 24 mei liep Nico Broek ook mee.

Ik heb alle zingende vogels op kaarten ingetekend. Als een vogel op een bepaalde plaats zong en zich daarna verplaatste is dat aangegeven via een stippellijntje. Het is dus duidelijk welke waarnemingen op dezelfde datum van verschillende vogels zijn.

Territoria zijn bepaald door voor elke soort een kaart te maken met waarnemingen van die soort. Een waarneming van een tjiftjaf op de eerste datum wordt een 1 op de kaart voor de tjiftjaf, op de tweede datum een 2 enzovoort.

Daarna zijn voor elke soortkaart de waarnemingen in groepjes verdeeld. Elk groepje bevat een aantal waarnemingen die op ongeveer dezelfde plaats zijn gedaan. Per groepje mag elke datum maar eenmaal voorkomen. Een uitzondering vormen de spechten waar zowel mannetjes als vrouwtjes roffelen.

Voor de meeste soorten volstaat bij 6 bezoeken een enkele waarneming voor het constateren van een broedgeval. Maar bij vogels die 's winters wegtrekken, zoals de tjiftjaf, is een enkele waarneming aan het begin van het seizoen niet voldoende om een broedgeval vast te stellen ([1], website SOVON).

Hierna worden de vastgestelde soorten broedvogels besproken, met tussen haakjes het aantal broedparen.

De algemeenste soorten waren **vink** (10), **zwartkop** (10), **groenling** (8), **tjiftjaf** (7), **merel** (7), **houtduif** (7) en **winterkoning** (7).

Vrij algemeen waren koolmees (6), roodborst (5), grote bonte specht (4), heggenmus (3), putter (3), grauwe vliegenvanger (3), pimpelmees (3), boomklever (3),

zanglijster (3) en spreeuw (2).

Verder is één broedpaar vastgesteld voor boomkruiper, grote lijster, holenduif, gaai, grauwe vliegenvanger en kleine karekiet.

Twee soorten zijn wel gezien maar zonder indicatie dat ze gebroed hebben: staartmees en witte kwikstaart. Op 4 april zijn 4 appelvinken gezien in het bos aan de zuidwestkant en op 24 mei zijn zowel een mannetje als een vrouwtje koekoek gehoord. Ook is de buizerd gezien, maar er is geen nest gevonden.

In het bos zijn plukresten gevonden van een witte kip. Dit is waarschijnlijk gedaan door een havik. De veren waren niet afgebeten, zoals een vos of ander roofdier zou doen.

In totaal zijn dus 23 soorten broedvogels waargenomen en 5 soorten waar broeden niet zeker is. Het landgoed is rijk aan soorten en aantallen per soort. Echt zeldzame soorten zijn er niet bij. Opvallend was het grote aantal groenlingen. Leuk waren de waarnemingen van de appelvinken en de grauwe vliegenvanger. Appelvinken gaan landelijk gezien vooruit. Grauwe vliegenvangers zijn er steeds minder.

Met dank aan Geert, Jasione en Nico, die een aantal keer zijn mee geweest.

[1] M.F.H. Hustings et al.: Natuurbeheer in Nederland deel 3: Vogelinventarisatie. Pudoc Wageningen 1989.

Waarnemingen insecten-werkgroep

TEKST EN FOTO'S: ERIK GRUYS

Gedurende de afgelopen periode hebben wegens het coronavirus geen excursies of plenaire bijeenkomsten plaats gevonden. Wel heeft regelmatig (op 11 juli al meer dan 60 maal) een e-mail-attendering zijn weg gevonden naar diverse computers. Dikwijls werden niet alleen beschrijvingen gegeven maar ook foto's toegevoegd. Het ging om een diversiteit aan soorten insecten zoals o.a. bijen, hommels, vliegen, libellen, vlinders, wantsen, sprinkhanen en kevers/torren. Hieronder volgt een korte samenvatting, waarbij niet alle meldingen en attenderingen worden genoemd.

Het begon 23 maart met berichten over waarnemingen van grijze zandbijen die o.a. bij de ingang van het WNF in Zeist waren gezien, waarop meer dan vijf anderen vertelden over hun ervaringen met deze bijensoort op diverse locaties. Ook andere bijensoorten passeerden de revue, zoals o.a. de gehoornde metselbij, de grote zijdebij, de roodharige wespbij en rode bloedbij. In april kwamen daar berichten bij over de roodsprietwespbij en andere wespbijsoorten, evenals dikkopbloedbij, rosse metselbij en het vosje. Het bleek dat niet alle bijen gemakkelijk te determineren zijn. Soms is het ook ronduit lastig te zien wat de kenmerken van een dergelijk snel rondvliegend-kruipend insect zijn. Het maken van foto's is daarbij altijd behulpzaam. Hierdoor kwamen in een kolonie grijze zandbijen met daarbij veel rondvliegende roodharige wespbijen en een paar wegrennende rode bloedbijen tevens een matig groot aantal al daar waarschijnlijk woonachtige rood-zwarte spinnendoders aan het licht. Het bleek zeer de moeite waard een poos bij een dergelijke kolonie te blijven kijken want er gebeurde van alles, afgezien van de aan- en af- vliegende en al of niet met stuifmeel-beladen grijze zandbijen.

Grijze zandbij, beladen met stuifmeel

Grijze zandbij graaft verborgen nestholte weer uit.

In juni werden foto's rondgestuurd van bijen in bloemen waaronder de perzikblad-campanula. Het zou een plaats van overnachten van de insecten geweest kunnen zijn. Benoemd werden een pluimvoetbij, zesvlek groefbij, goudwespen en de gele sluipwesp (Ichneumon xanthorius), waarvan in sommige tuinen een half dozijn blijkt rond te kunnen rondvliegen.

Sluipwespen vormen een bijzonder interessante groep insecten. Doorgaans zoeken de vrouwtjes een rups om een ei in af te zetten, maar net als hommels koekoeks-hommels kennen en bijen diverse wespbij-soorten, bloedbijen en vliegensoorten kennen, die zich ten koste van hun kroost voorplanten, doen sommige sluipwespen dat soms weer in een geparasiteerde rups ten koste van een zich daarin ontwikkelende andere sluipwespsoort. Van de zich ten koste van bijen voortplantende vliegen zijn foto's van enkele soorten rondgestuurd zoals van de gewone wolharige zwever en de muurrouwzwever.

Een groep mensen heeft zich gestort op het vinden van de beekrombout, die nabij Beverweert was waargenomen. Ook over juffers en glazenmakers is berichtgeving gedaan. Zeer fraai is ingegaan op het uitsluipen van libellen. Uw verslaggever, die nogal beperkt is in zijn waarnemingsvermogen en insectenkennis, heeft langs de Kromme Rijn genoten van simpeler te vinden libellensoorten zoals tijdens het vliegspel van grote aantallen weidebeekjuffers.

Weidebeekjuffer

Het zoeken naar libellen bij Beverweert is een start geweest voor het kijken naar wantsen. De eerste werd gezien op heksenkruid: de heksenkruidwants. Daarna volgden berichten over pyiamaschildwants, blauwe schildwants, paarse bessenwants, rode halsbandwants, roodpootschildwants en bladpootwants.

In verband met de excursie naar Nieuw Wulven in september werd een e-mail met op te zoeken literatuur en foto's van boorvliegen en andere aanbevelingen rondgezonden.

In de tuin van de verslaggever zat tot zijn spijt een grote narcisvlieg en nog wel op de resten van zijn narcissen. Het was een fraai beestje, waarvan een foto is rondgemaild.

Pijamaschildwants

Foto: Jan Katsman

Afmeldingen/ verhuizingen

AUTEUR: REDACTIE

Afmeldingen dienen te geschieden bij de ledenadministratie van de vereniging waarvan u lid bent. Bent u een zogeheten 'dubbellid' (zowel lid van de KNNV als van het IVN) dan dient u beide ledenadministraties een bericht te sturen. Ditzelfde geldt uiteraard ook wanneer het een verhuizing betreft.

IVN-specifiek

Leden van IVN dienen zich via het landelijk bureau af te melden of hun verhuizing door te geven, info@ivn.nl. Donateurs kunnen dit doen via secretaris@ivnhkr.nl. Indien u lid bent van een werkgroep of daarin met regelmaat actief bent, dan stellen wij het op prijs indien u ook de coördinator van de werkgroep van uw afmelding of verhuizing op de hoogte wilt brengen.

Even voorstellen

De nieuwe penningmeester

Sinds 22 juli 2020 sta ik - Kiki Hoogeveen - officieel bij de Kamer van Koophandel ingeschreven als de nieuwe penningmeester van de KNNV afdeling Zeist Heuvelrug Kromme Rijn. De meesten van jullie zullen mij nog niet kennen, want ik ben nog niet zo vaak naar gezamenlijke activiteiten gekomen. Af en toe ga ik mee met een excursie van de vogelwerkgroep of een paddenstoelenwandeling bijvoorbeeld. Omdat ik vanwege Corona niet gekozen ben in een officiële ledenvergadering maar via een ledenraadpleging, hebben jullie mij ook daar nog niet in levende lijve kunnen zien.

Ik wil graag een bijdrage leveren aan deze vereniging waar mensen zich bij hebben aangesloten om te genieten van de natuur en om diverse aspecten van de natuur te bestuderen.

Ik heb geen achtergrond op natuurgebied, maar geniet wel erg van de natuur. Ik heb geen specialisaties, vind alles leuk, weet van een heleboel een beetje, maar mijn voorkeur gaat vooral uit naar vogels en planten. Ik heb als vrijwilliger een aantal jaren bij een vogelopvang gewerkt, ik wandel erg graag en probeer dan ook wat vogels te herkennen en ik werk graag in mijn tuin en mijn volkstuin.

Ik hoop gauw ingewerkt te raken in het penningmeesterschap en zo het bestuur en de vereniging te ondersteunen.

Wie doet wat?

IVN AFDELING HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 24,00 per jaar. Aanmelden via www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn/lidmaatschap. Voor vragen over lidmaatschap of automatische incasso, adreswijzigingen of opzeggingen kunt u terecht bij de IVN Service-desk (info@ivn.nl).

Donateurs kunnen wijzigingen doorgeven of zich afmelden via ledenadministratie@ivnhkr.nl

Voorzitter	Vacant
Secretaris	Moniek Löffler, secretaris@ivnhkr.nl
Penningmeester	Henny van Hamersveld, penningmeester@ivnhkr.nl Banknummer afdeling: NL65INGB0001572287
Bestuurslid/beheer	Pim Bredschneijder, p.bredschneijder@ivnhkr.nl
Vertrouwenspersoon	Sylvana Bouwens, vertrouwenspersoon@ivnhkr.nl
Website	www.ivn.nl/afdeling/heuvelrug-en-kromme-rijn
Facebook	https://www.facebook.com/IVN.HeuvelrugEnKrommeRijn

Werkgroepen

Cursussen	René Wassenberg, renewassenberg@gmail.com tel. 0653502223
Jeugd	Lucy van de Vijver, lucyvandevijver@hotmail.com
(Wandel)excursies	Pieter Meijer tel. 0610079477, Geert Kuitenbrouwer, tel.0653909363 wandelingen@ivnhkr.nl
PR	Irene van Oosterhout, pr@ivnhkr.nl

Projectgroepen

Natuur en gezondheid	Leendert van der Velden, leendertvandervelden46@gmail.com Aanvraag Natuurkoffer via Leendert van der Velden
Natuurfotografie	Kees van Rijsbergen, keesvr1950@hotmail.com

KNNV AFDELING ZEIST, HEUVELRUG EN KROMME RIJN

Lidmaatschap € 34,00 per jaar, inclusief abonnement op Natura. Huisgenootleden € 12,50 per jaar en Ratelaar-leden € 16,00 per jaar. Bankrekening: IBAN NL93INGB0003720624 t.n.v. KNNV Zeist, Heuvelrug en Kromme Rijn. Opzeggingen vóór 1 november van het lopende jaar bij de ledenadministratie.

Voorzitter	Nico Bolle, 06-23271152, voorzitter@heuvelrug.knnv.nl
Secretaris	Simone Laanbroek, 030-2280718, secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Natuurhistorisch secretaris	Lieke Versantvoort, 030-6562463, n.h.secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Penningmeester	Kiki Hoozevee, 030-6932353, penningmeester@heuvelrug.knnv.nl
Bestuurslid PR	Hans van Schaik, 06-23639305, jprvanschaik@gmail.com
Ledenadministratie	Sophieke Nijhuis, 030-6567910, ledenadministratie@heuvelrug.knnv.nl
Plantenwerkgroep	Arnout Imhof, 0343-539920, a.imhof@ziggo.nl
Midweekgroep	Arend van Oosten, 030-6932617, arendvanoosten@gmail.com
Vogelwerkgroep	Nicolien Drost, 030-6563717, nicolien@droho.nl
Natuurwerkgroep	Simone Laanbroek, 06-57075182, secretaris@heuvelrug.knnv.nl
Webmaster	Herman Verschuren, 06-15554910, verschuren.herman@gmail.com
Redactie Grote Ratelaar	Marijke Warmerdam, 06-21286243, marijke.warmerdam@hetnet.nl Jan Katsman, 06-22474760, jan.katsman@planet.nl

GEZAMENLIJKE WERKGROEPEN IVN EN KNNV

Mossenwerkgroep	Bert Geerdes, 030-2210321, bert.geerdes@xs4all.nl Jan Ensing, 06-31662069, jan@natuurverkenner.nl
Paddenstoelenwerkgroep	Bert Tolsma, 030-6959861, lptolsma@gmail.com Mirjam Veerkamp, 0343-551905, veerkamp.berg@planet.nl
Insectenwerkgroep	Erik Gruys, 0343-518723, gruys@casema.nl

INDIEN ONBESTELBAAR: GILDENRING 33, 3981 JJ BUNNIK

Grote molenaar

Foto: Bert Tolsma